

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการศิลปะการละคร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม การเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวางกรอบความคิดและจัดทำแผนการจัด กิจกรรมการละครเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10
2. แนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการเรียนรู้
3. แนวคิดของการเรียนรู้และทฤษฎีการเรียนรู้
4. แนวคิดของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด
5. แนวคิดและทฤษฎีศิลปะการละคร
6. แนวคิดและทฤษฎีการประเมินผลตามสภาพจริง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

แนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10

สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) คือ ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการ พัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการ เปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็น

แนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ยังคงให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10: 1-2)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ยังได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนา สถานะและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทยอันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ 5 บริบท คือ การรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในตลาดเงินของโลก การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม การเคลื่อนย้ายของคนอย่างเสรี และการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่ประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบันและอนาคต การทบทวนสถานะของประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศ ยังต้องพัฒนาโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในหลายประการ เพื่อให้คนไทยอยู่ดีมีความสุข มุ่งพัฒนาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ซึ่งกล่าวไว้ในวิสัยทัศน์ประเทศไทย โดยถือเป็นวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10: 9) ดังนี้

“...สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรม นำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศ ที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี...”

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้กำหนดเป้าหมายสำคัญส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 คือการพัฒนาคุณภาพคน ให้คนไทยได้รับการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ครอบคลุมทุกเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับตนเองที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน สามารถดำรงอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีเกียรติภูมิและมีศักดิ์ศรี โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ซึ่งให้ความสำคัญ 3 ประการ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10: 13) คือ

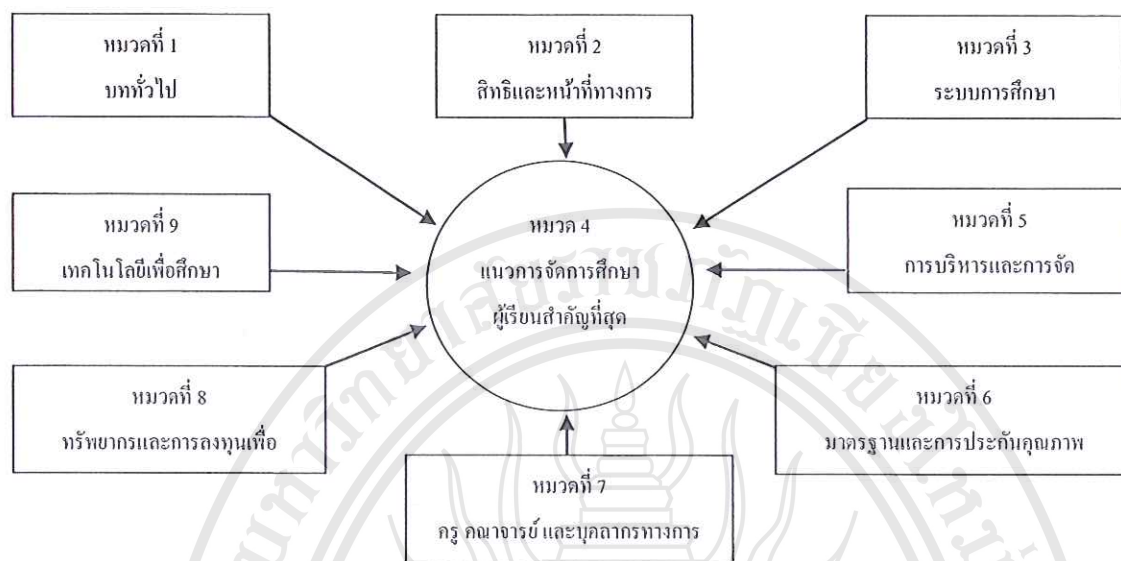
1. การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกันโดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต
2. การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่
3. การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

กล่าวโดยสรุปของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-พ.ศ.2554) ที่ได้นำมาเป็นแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้คือได้น้อมนำพระราชดำริ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการ ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เนื่องจาก “คน” เป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา ขณะเดียวกันเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้ และทักษะความสามารถ มุ่งพัฒนาคนและสังคมไทยครอบคลุม 3 มิติ คือ การพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยใช้การศึกษาเป็นกระบวนการให้เกิดการสร้างความรู้ตามความเหมาะสมของคนทุกกลุ่มทุกวัย ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีการจัดการองค์ความรู้

แนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2545 มีผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาอันเป็นวาระสำคัญแห่งชาติมีสาระทั้งสิ้น 9 หมวด โดยเฉพาะหมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2544 : 10)

สาระที่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2545 ปรากฏอยู่หลายหมวดหลายมาตรา เช่น หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ ให้ยึดการจัดการศึกษา ตลอดชีวิต หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ต้องจัดให้ทุกคนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมวด 3 ระบบการศึกษา การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย หมวดที่เป็นหัวใจคือ หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ซึ่งว่าด้วยหลักการ สาระ และกระบวนการเรียนรู้ หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา หมวด 7 ผู้สอน คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา และหมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา แต่ละหมวดเป็นองค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนให้กระบวนการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ สรุปเป็น ภาพ 2.1 ดังนี้

ภาพที่ 2.1 สาระทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมุ่งสู่แนวการจัดการศึกษาที่
“ผู้เรียนสำคัญที่สุด”

ที่มา : คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2544 : 10

การจัดการศึกษาที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นจุดปรับเปลี่ยนที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่นำมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีสาระสำคัญ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2545 : 1-9) ดังนี้

หมวดที่ 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ

หมวดนี้มีสาระที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ดังนี้

มาตรา 4 : การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา 6 : ลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติ ปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 : เป้าหมายกระบวนการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 : การจัดการศึกษา เป็นการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการการศึกษาพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษา

สาระของหมวดนี้ครอบคลุมหลักสาระ และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทางการมีส่วนร่วมสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอน ทั้งในและนอกระบบสถาบันการศึกษา สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดเริ่มตั้งแต่มาตรา 22 ถึง มาตรา 30

มาตรา 22 : หลักการจัดการศึกษา ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 : สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย การเมือง และการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้

มาตรา 24 : กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรม ให้สอดคล้องกับ ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย บิดามารดา ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

มาตรา 25 : บทบาทของรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงาน และจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 : การประเมินผลการเรียนรู้ พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ สังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่กันไปตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา และให้นำผลการประเมินดังกล่าวมาประกอบในการพิจารณาในการจัดสรร โอกาสการเข้าศึกษาต่อ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

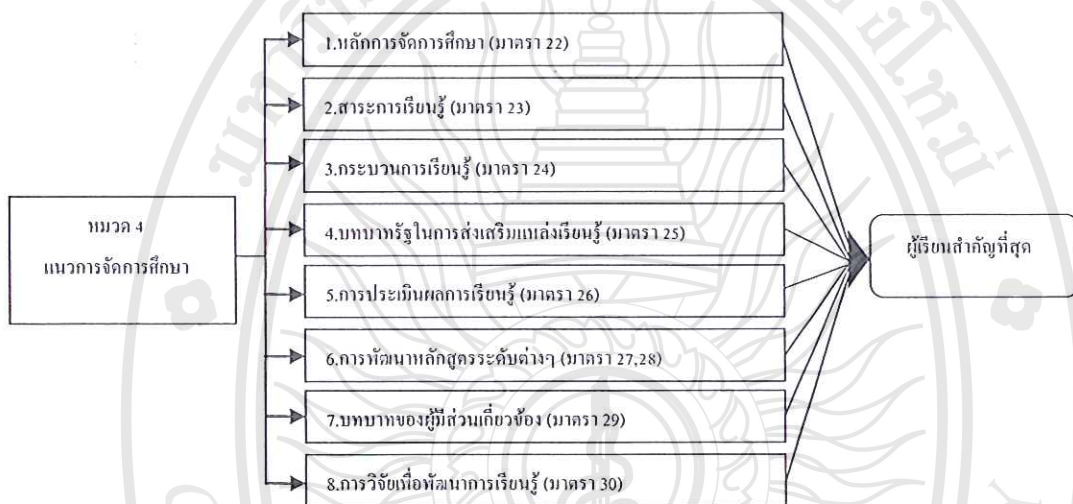
มาตรา 27 และ 28 : การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตร ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยสาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม หลักสูตรระดับอุดมศึกษาเพิ่มพัฒนาวิชาการและวิชาชีพขั้นสูง การค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 : บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน

ประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิธีการแลกเปลี่ยนการพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา 30 : การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

สรุปสาระสำคัญ 8 ประการของหมวด 4 แนวการจัดการศึกษาเป็น ภาพที่ 2.2 ดังนี้

ภาพที่ 2.2 สาระสำคัญ 8 ประการของหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา
ที่มา : คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2544 : 10

จากแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10 และแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2545 สามารถสรุปลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ มีกระบวนการที่เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ และเป็นกระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหาสาระตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันสมัย

เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ท่ามกลางบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันจากผู้เรียน ผู้สอน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับคณณุกรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (คณณุกรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2544 : 16) ได้อธิบายลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

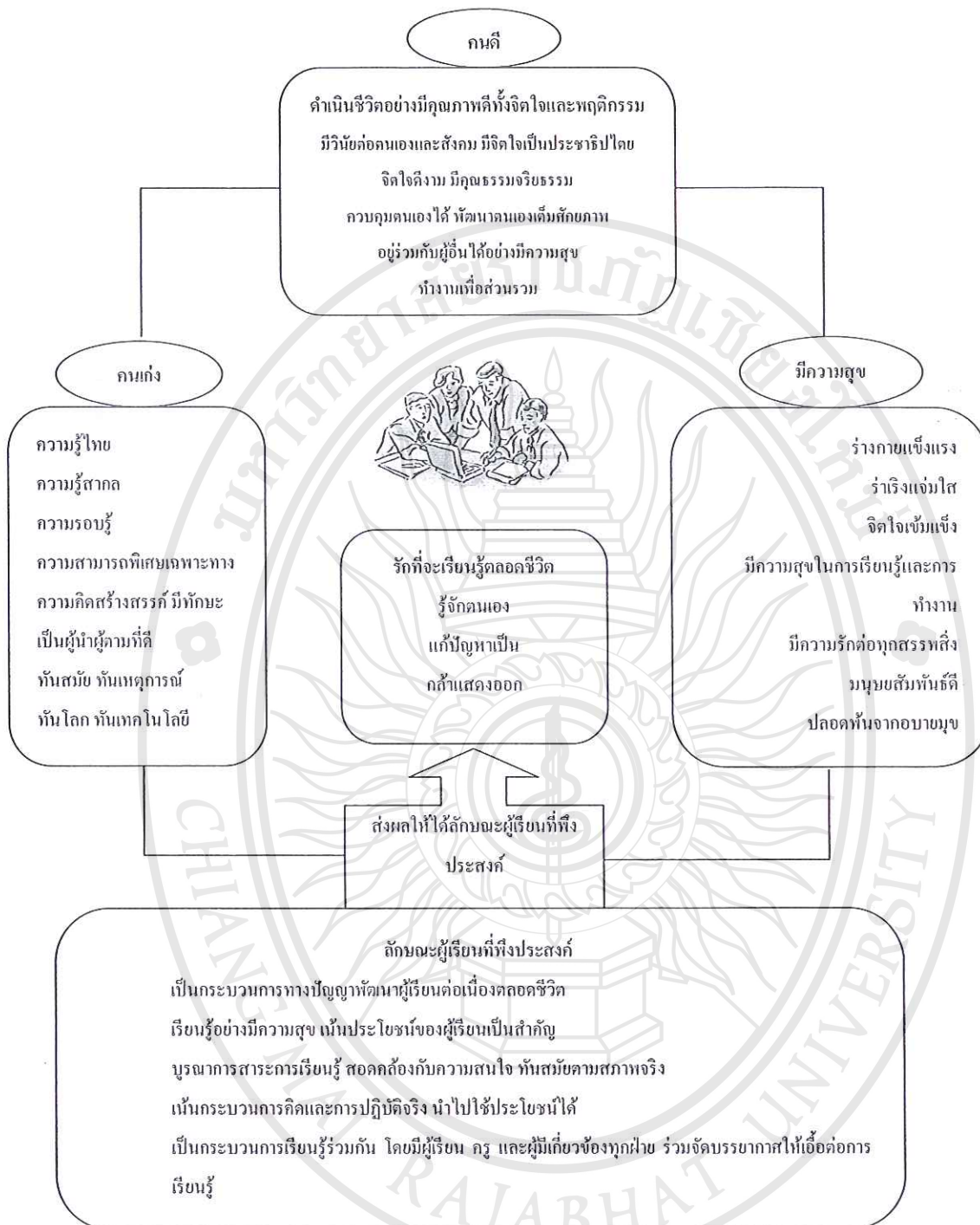
ผู้เรียนที่พึงประสงค์ คือ ผู้เรียนที่เป็น คนดี คนเก่ง และคนมีความสุข

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมี *คุณภาพ* มีจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออกมา เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มี *สมรรถภาพสูง* ในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มี *สุขภาพ* ดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ

จากลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สามารถสรุปเป็น ภาพที่ 2.3 ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.3 ลักษณะของผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

ที่มา : ผู้วิจัยได้ประยุกต์จากคณะกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้, 2544 : 17

แนวคิดของการเรียนรู้และทฤษฎีการเรียนรู้

พฤติกรรมกรรมการเรียนรู้

1. ความหมายของพฤติกรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 580) ให้ความหมายคำว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า

ในทำนองเดียวกัน ประสิทธิ์ ทองอ่อน และคณะ (2542 : 4) ให้ความหมายคำว่า พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง การกระทำ การแสดงออก หรืออากัปกริยาของอินทรีย์ (Organism) ทั้งในส่วนที่เจ้าของพฤติกรรมเองเท่านั้นที่รู้ได้ และในส่วนที่บุคคลอื่นอยู่ในวิสัยที่จะรู้ได้

นอกจากนี้ วิไลวรรณ วิชาจักษณกุล (2541 : 3) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำนั้นผู้กระทำจะทำได้โดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม และไม่ว่าผู้อื่นจะสังเกตเห็นการกระทำนั้นหรือไม่ หรือใช้เครื่องมือมาทดสอบ เช่น การกระพริบตา การได้ยิน การเข้าใจ การกิน เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า พฤติกรรม หมายถึงการกระทำหรืออาการแสดงออกที่เป็นสื่อให้เห็นความคิดและความรู้สึก โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) เป็นพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้จากภายนอก ทั้งที่ไม่ต้องและต้องอาศัยเครื่องมือวัด (2) พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมที่เจ้าของพฤติกรรมเท่านั้นที่รู้ จำเป็นต้องใช้เครื่องมือวัดและตรวจสอบพฤติกรรมภายใน เช่น การรู้สึก (Feeling) การรับรู้ (Perception) การจำ (Remembering) การคิด (Thinking) และ การตัดสินใจ (Decision Making) (วิไลวรรณ วิชาจักษณกุล, 2541 : 3-4)

2. ความหมายของการเรียนรู้ นักจิตวิทยา นักการศึกษา และนักวิชาการ ได้ให้ความหมายและการจำกัดความของการเรียนรู้ไว้หลากหลาย ดังนี้

อมลวรรณ วีระธรรมโม (2548 : 12) ให้คำนิยาม การเรียนรู้ คือ การค้นหาความหมาย ดังนั้นการเรียนรู้จึงต้องเริ่มต้นจากประเด็นปัญหารอบๆ ตัวที่ผู้เรียนสัมผัสอยู่ มีปฏิสัมพันธ์อยู่ และพยายามสร้างความหมายของสิ่งเหล่านั้น

ในทำนองเดียวกัน อารี พันธ์มณี (2534 : 85-86) ยังได้ให้คำนิยาม การเรียนรู้ ว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้ พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากประสบการณ์ และการฝึกฝนเมื่อได้รับการเสริมแรง ไม่ใช่ผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ และการเรียนรู้ยังเป็นกระบวนการที่บุคคล ได้พยายามปรับพฤติกรรมของตน เพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่างๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการการเรียนรู้ (2544 : 9) ให้ความหมายของ การเรียนรู้ว่า เป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิต และแสดงว่าบุคคลนั้นมีความเจริญเติบโต การเรียนรู้เป็นหัวใจของการศึกษา การเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม เป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน กับศิษย์ การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดธาตุรู้ ร่วมกับการฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ การเผชิญสถานการณ์ แก้ปัญหาด้วยการรู้คิดอย่างถูกต้องแบบคลาย

ซึ่งสอดคล้องกับ จิตศักดิ์ พุฒจร และคณะ (2553 : 15) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ เป็นกระบวนการภายในของแต่ละบุคคลที่ไม่เหมือนกัน ไม่สามารถเรียนหรือให้ผู้อื่นได้ เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในเชิงการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นในทางประมาทและคุณภาพ ทั้งในด้านบวกหรือลบ มากขึ้นหรือน้อยลง ไม่มีการเรียนรู้ที่เหมือนกันในบุคคลที่แตกต่าง เพียงแต่มีความใกล้เคียงในการแสดงออกว่ามีความเข้าใจ หรืออาจมีการตีความที่อาจใกล้เคียงกัน ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางปัญญา การรับรู้ข้อมูล และสร้างเป็นความรู้ 2) การเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด และ 3) การเปลี่ยนแปลงทางทักษะและการกระทำ

ประสาธ อิศรปริดา (2520 : 3) เป็นอีกผู้หนึ่งที่กล่าวถึง การเรียนรู้ หมายถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรหรือค่อนข้างถาวรอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกหัดอบรม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำ การรับรู้ การหยั่งเห็น แรงจูงใจ เป็นต้น เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านดีที่สังคมยอมรับ หรือในด้านเลวที่สังคมไม่ยอมรับ

ในทำนองเดียวกัน ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ (2542 : 24) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ โดยมีข้อสังเกต 2 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในเพียงอย่างเดียวเป็นการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง

ภายนอก การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกมีความสำคัญก็ต่อเมื่ออยู่ในกระบวนการเรียนการสอนจึงต้องมีการวัดผล และ 2) พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ต้องมีลักษณะค่อนข้างถาวรหรือถาวร เนื่องจากความเหมาะสมที่อินทรีย์ (Organism) นั้นๆ เมื่อเกิดการเรียนรู้อินทรีย์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน 3 ด้าน คือ (1) การรู้คิด (Cognitive Domain) หรือ พุทธิพิสัย เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้และความเข้าใจ (2) ความรู้สึก (Affective Domain) หรือ จิตพิสัย เป็นการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ และ (3) ทักษะ (Psychomotor Domain) หรือ ทักษะพิสัย เป็นการเปลี่ยนแปลงความชำนาญในการเคลื่อนไหวเพื่อประกอบกิจกรรม

นอกจากนี้ สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2549 : 7) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ คือ กระบวนการทางความคิดและการกระทำที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระของความรู้และการปฏิบัติที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงปริมาณความรู้ของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการนึกคิด การวิเคราะห์ และแก้ปัญหา โดยการเรียนรู้เรื่องใดๆ คือ ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันเรื่องนั้นๆ

ซึ่งสอดคล้องกับ อุดม จรัสพันธ์ (2541 : 89) ที่ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกและเป็นการเปลี่ยนแปลงถาวร โดยคำนึงถึงความสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกินความแค่ไหน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในนิยามนี้รวมถึงพฤติกรรมภายในด้วย ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอาจเป็นได้ทั้ง 4 กรณี คือ การทำพฤติกรรมใหม่ การเลิกทำ การเพิ่มพฤติกรรมที่เคยทำให้มากขึ้น และการลดพฤติกรรมที่เคยทำให้น้อยลง 2) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกนั้น แต่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามวัยหรือวุฒิภาวะ ไม่ได้อยู่ในขอบข่ายของการเรียนรู้ และ 3) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรนั้น แสดงว่าพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ต้องคงอยู่ค่อนข้างนานจนกว่าจะได้รับประสบการณ์หรือการฝึกใหม่ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่

จากการให้ความหมายและคำจำกัดความของการเรียนรู้จากนักจิตวิทยา นักการศึกษา และนักวิชาการ ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปความหมายของการเรียนรู้และพฤติกรรมการเรียนรู้ได้ดังนี้

การเรียนรู้

การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรหรือค่อนข้างถาวรของแต่ละบุคคลทั้งพฤติกรรมภายในและพฤติกรรมภายนอก รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับการนึกคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา ซึ่งเกิดจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึก โดยอาศัยกระบวนการทางความคิด ความรู้ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง พร้อมกับการปฏิบัติเพื่อให้เกิดข้อสรุปและมีเป้าหมายในการเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวเรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) นั้นเอง สามารถสรุปลักษณะของการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ อัลัน โทมัส (Alan Thomas อ้างถึงใน จิตศักดิ์ พุฒเจอร์ และคณะ, 2553 : 16) ได้ดังนี้

1. การเรียนรู้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นการกระทำ
2. การเรียนรู้เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล
3. การเรียนรู้มีผลมาจากอิทธิพลที่เกิดจากมนุษย์ด้วยกันสร้างขึ้น
4. การเรียนรู้เป็นการโต้ตอบสิ่งเร้าภายนอก
5. การเรียนรู้ไม่ย้อนกลับไปที่เดิม
6. การเรียนรู้ใช้เวลา
7. การเรียนรู้มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต
8. การเรียนรู้ไม่สามารถบังคับได้

ดังนั้น พฤติกรรมการเรียนรู้ หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกที่พึงประสงค์ อันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกปฏิบัติ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่สะท้อนให้เห็นความคิด ความรู้สึก และความเป็นผู้เรียนที่พึงประสงค์ คือ เป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข (มยุรี ทับทิม หิน, 2545 : 13) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาคณาจารย์และสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และนโยบายของคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ตามลักษณะของผู้เรียน

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นักคิด นักปรัชญา นักจิตวิทยา นักการศึกษา จำนวนมากให้ความสนใจค้นคว้าทดลองวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ จนเกิดทฤษฎีการเรียนรู้จำนวนมากที่อธิบายกระบวนการเกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันไป อุดม จำรัสพันธ์ (2541 : 90-109) ได้

จำแนกทฤษฎีการเรียนรู้ตามลักษณะของกลุ่มผู้เรียนเป็น 3 กลุ่ม คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มปัญญานิยม และ ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มมนุษยนิยม ซึ่งสามารถอธิบายโดยสรุปได้ ดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม

นักทฤษฎีในกลุ่มพฤติกรรมนิยมเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า (Stimulus) ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงที่สิ่งเร้าจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือที่เรียกว่า การตอบสนอง (Response) ดังนั้นการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจึงขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อมของบุคคล

เอ็ดเวิร์ด ธอร์นไดค์ (Edward Thorndike) หรือ ทฤษฎี S-R อธิบายการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองด้วยการลองผิดลองถูกนี้จะเกิดขึ้นเร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับกฎสำคัญ 3 ประการคือ (1) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความพร้อมทุกด้าน (2) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การฝึกหัดทำให้เกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นมั่นคงถาวร และ (3) กฎแห่งผลลัพธ์ (Law of Effect) การเรียนรู้ในแบบลองผิดลองถูก จำเป็นต้องมีผลลัพธ์ให้กับการตอบสนองหรือพฤติกรรมที่ลองทำ และผลลัพธ์นี้จะทำให้ผู้เรียนรู้ว่าที่ลองทำนั้นผิดหรือถูก

นอกจากนี้ อีแวน พาฟลอฟ (Evan Pavlov) อธิบายการเรียนรู้เกิดจากการวางเงื่อนไขที่สิ่งเร้า โดยคำนึงถึง หลักความถี่ (Frequency) หลักความใกล้ชิด (Coniguity) และ หลักความคล้าย (Similarity)

ในขณะที่ บี เอฟ สกินเนอร์ (B.F.Skinner) อธิบายการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นการเชื่อมโยงหรือการตอบสนองกับสิ่งเร้าที่เป็นผลกรรมมากกว่าสิ่งเร้าที่มากระตุ้นพฤติกรรม นั่นคือ การเสริมแรง (Reinforcement) และ การทำโทษ (Punishment) การเสริมแรงเชิงบวกส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) อธิบายการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเกิดขึ้นโดยการสังเกตการกระทำของคนอื่นในสังคมแล้วทำตาม การสังเกตบุคคลอื่นซึ่งเป็นตัวแบบ (Model) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่าพฤติกรรมใหม่นั้นทำอย่างไรแล้วเก็บไว้ในความทรงจำ และนำมาใช้เมื่อถึงคราวที่ต้องทำพฤติกรรมนั้น โดยแบ่งกระบวนการสังเกตตัวแบบ

ออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ กระบวนการใส่ใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการสร้างพฤติกรรม และ กระบวนการจูงใจ

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มปัญญานิยม

นักทฤษฎีในกลุ่มปัญญานิยมให้ความสำคัญกับกระบวนการทางสมอง (Mental Process) หรือกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) ของมนุษย์ ได้แก่ การจำ การรับรู้ การคิด เป็นต้น มากกว่าบทบาทของสิ่งเร้าที่ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลง

เวอร์ดิเมอร์ (Wertheimer) อธิบายว่ามนุษย์โดยทั่วไปต้องเรียนรู้ในสิ่งที่ซับซ้อนและต้องแก้ปัญหา ดังนั้นการเรียนรู้ของมนุษย์ เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางสมองหรือกระบวนการทางปัญญา เพื่อให้เกิดการรู้ เข้าใจ และการคิดที่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ โดยอาศัยกิจกรรมทางสมองที่สำคัญคือ (1) การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการตีความ สรุปความจากข้อมูล สิ่งเร้า หรือสถานการณ์แห่งปัญหาที่ทำให้เกิดการรู้และการเข้าใจ (2) การหยั่งเห็น (Insight) เป็นการมองเห็นแนวทางแก้ปัญหา หลังจากได้ลองผิดลองถูก บางครั้งไม่ได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกให้สังเกตได้ชัดเจน จะเกิดการเรียนรู้แฝง (Latent Learning) ที่สะสมไว้ในระบบความจำและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในภายหลัง

คลอสไมเออร์ (Klausmeier) อธิบายว่าการเรียนรู้เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือผู้เรียนกับข้อมูลข่าวสารที่ต้องเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับกระบวนการทางปัญญาของบุคคล ที่ใช้การประมวลข่าวสารข้อมูลที่ผ่านเข้ามา โดยมี 3 ขั้นตอน คือ (1) การบันทึกในตัวรับสัมผัส คือ ข่าวสารจะถูกบันทึกไว้ในระบบประสาทสัมผัสชั่วขณะหนึ่งและจะเลือกเฉพาะที่สนใจหรือเรียกอีกอย่างว่าการใส่รหัส (Encoding) (2) การจำระยะสั้น มีการทำงานของสมองในส่วนการทบทวน การขยายความ การเรียบเรียง และการบูรณาการ และ (3) การจำระยะยาว เมื่อมีการทบทวนหรือปฏิบัติซ้ำ ข้อมูลข่าวสารนั้นจะถูกบันทึกในความจำถาวร

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มมนุษยนิยม

นักทฤษฎีในกลุ่มมนุษยนิยมให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะปัจเจกบุคคล แต่ละบุคคลควรได้รับการพัฒนาทุกด้านทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ที่เน้นมากคือด้านจิตพิสัย พวกเขาเชื่อว่ามนุษย์มีพลังอยู่ในตน กระตุ้นให้ตนเองพัฒนาไปตามศักยภาพของแต่ละบุคคล สิ่งเร้าภายนอกมักจะคุกคามขู่เข็ญและขัดขวางการพัฒนาตนเองของมนุษย์อยู่เสมอ ประสพการณ์

และการฝึกต่างๆ ต้องให้ผู้เรียนมีอิสระเสรี ไม่คุกคามขู่เข็ญผู้เรียนเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

มาสโลว์ (Maslow) เห็นว่ามนุษย์มีพลังความต้องการอยู่ภายในและความต้องการนี้จะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นมีทั้งหมด 7 ขั้นตอน ดังนี้ (1) ธรรมชาติของมนุษย์คือต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเร้าภายนอก (2) มนุษย์เป็นปัจเจกบุคคล (3) คนเราเป็นหยัคต่อสู้เพื่อการมีชีวิตพัฒนาตนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล (4) มนุษย์มีพลังภายในเป็นพลังสำคัญที่ทำให้รู้จักตนเอง เป็นนายตนเอง และพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง (5) การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการตามธรรมชาติจึงควรมีโอกาสความมีอิสระเสรีในการพัฒนาตนเองของบุคคล (6) การพัฒนาตนเองจะสำเร็จหรือล้มเหลวเนื่องมาจากแรงสนับสนุนหรือแรงอุดหนุนที่พัฒนาตนว่าแรงอย่างไหนดีมากกว่ากัน และ (7) มนุษย์ทุกคนมีอนาคตและอุดมการณ์ มีความหวังและเป้าหมายชีวิต และต่อสู้ที่จะพัฒนาตนให้เต็มตามศักยภาพทุกด้านทั้งพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

นอกจากนี้ คาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) เสนอหลักการเรียนรู้ว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้โดยธรรมชาติ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนรับรู้ถึงสิ่งที่เรียนมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายในชีวิตของผู้เรียน และจะต่อต้านการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรู้สึกว่าไม่ผลคุ้มค่าเชิงคุณความดีของตนเอง (Self) ของผู้เรียน ผู้เรียนจะยอมรับการเรียนรู้ที่คุกคามความเป็น "ตน" ของผู้เรียนถ้าการคุกคามไม่รุนแรงเกินไปจากสิ่งเร้าภายนอกลดลง ยอมรับประสบการณ์ใหม่ๆ และเริ่มเรียนรู้ การเรียนรู้ที่ดีจะเกิดจากการกระทำของผู้เรียน ถ้าผู้เรียนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้จะทำให้การเรียนรู้เกิดมากขึ้น ถ้าผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้มากขึ้นอยู่ตลอดเวลา การส่งเสริมให้ผู้เรียนประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้ผู้เรียนมีความคิดความอิสระเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองและมีความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันคือการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ในหลักของโรเจอร์สคือการเรียนรู้ที่ยึด "ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง" (Child-centered) นั่นเอง

ในขณะที่ จิตติศักดิ์ พุทธร และคณะ (2553 : 7) ได้แสดงทัศนะทฤษฎีกลุ่มมนุษยนิยมเพิ่มเติมว่า ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและมีแรงจูงใจในการพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลนั้นได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

โนลล์ (Knowles, อ้างถึงใน ทิสนา แฉวมณี, 2552 : 69) เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มาก หากมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการภายใน อยู่ในความควบคุมของผู้เรียนแต่ละคน ผู้เรียนจะนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และค่านิยมต่างๆ เข้ามาร่วมในการเรียนรู้ของตน มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีหากมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ตนต้องการและด้วยวิธีการที่ตนพอใจ มนุษย์ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตน ความเป็นเอกลักษณ์เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มนุษย์ควรได้รับการส่งเสริมในการพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ของตน มนุษย์เป็นผู้มีความสามารถและเสรีภาพที่จะตัดสินใจ และเลือกที่จะทำสิ่งต่างๆ ตามที่ตนพอใจ และรับผิดชอบในผลของการกระทำนั้น

ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism Theory)

ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง หรือการเรียนรู้ตามแนว Constructivism จัดเป็นทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม มีแนวคิดหลักว่าบุคคลเรียนรู้โดยวิธีที่ต่างกัน โดยอาศัยประสบการณ์เดิมจากโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่ ความสนใจ แรงจูงใจภายในเป็นพื้นฐาน (Underhill et, al., อ้างถึงใน จิตศักดิ์ พุฒจร และคณะ, 2553 : 7-8) มีการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล บุคคลเป็นผู้สร้าง (Construct) ความรู้จากการสัมพันธ์ของสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม เกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) (วิภากรณ์ กมลสินธุ์, 2547 : 15) เป็นการจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนมุ่งพัฒนาศักยภาพด้วยตนเองในสถานการณ์เรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning Activity) มีแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นกระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่ม ฝึกวิเคราะห์ อภิปราย ทดลอง และปฏิบัติจริง (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2548 : 10-11)

เพียเจต์ (Piaget, อ้างถึงใน ทิสนา แฉวมณี, 2552 : 68-72) อธิบายว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลมีพัฒนาการไปตามวัยต่างๆ ตามธรรมชาติ มนุษย์สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะมนุษย์มีสติปัญญา โดยมีลักษณะพื้นฐานที่ติดตัวมาแต่กำเนิด 2 ลักษณะ คือ

1. Organization คือ ความสามารถในการจัดระบบความคิดของตนอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอน
2. Adaptation คือ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับสิ่งแวดล้อมนั้น กระบวนการปรับตัวนี้มี 2 ลักษณะ คือ

2.1 การดูดซึม (Assimilation) เมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ถ้าสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับประสบการณ์หรือความรู้เดิม บุคคลจะดูดซับภาพหรือเหตุการณ์นั้น เข้าไปสร้างเป็น ความรู้ของตน

2.2 การปรับเปลี่ยน (Accommodation) เป็นความสามารถของบุคคลที่จะปรับความ เข้าใจเดิมของตนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม หรือประสบการณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม หรือประสบการณ์ใหม่ที่ขัดแย้งกับความรู้ความเข้าใจเดิมที่มีอยู่ เรียกสภาวะของ ความสอดคล้องนี้ว่าความสมดุล (Equilibration)

เพียเจต์ เชื่อว่าเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใดหรือประสบการณ์ใด บุคคลจะทำความเข้าใจกับสิ่งนั้นหรือประสบการณ์นั้น โดยใช้ความรู้หรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาดูดซึมหรือปรับ เปลี่ยนให้ความรู้หรือประสบการณ์เดิมมีความสมดุลสมผลมากขึ้น (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2548 : 12)

ในขณะที่ ไวกอตสกี (Vygotsky, อ้างถึงใน ดินจง จันทรรวาทิศย์, 2549 : 14) ให้ ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสังคม เขาอธิบายว่ามนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เกิด นอกจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติยังมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการ พัฒนาการทางปัญญาของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ภาษายังเป็นเครื่องมือสำคัญของการคิดและการ พัฒนาปัญญาในระดับสูงอีกด้วย

จากแนวคิดของเพียเจต์และ ไวกอตสกี ทำให้เกิดแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองหรือการเรียนรู้ตามแนว Constructivism เป็น 2 กลุ่ม (อมลวรรณ วีระธรรมโม, 2548 : 13) คือ 1) Cognitive Oriented Constructivism Theories เน้นการสำรวจการแสวงหาการค้นพบและการ สร้างความรู้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน 2) Socially Oriented Constructivism Theories กลุ่มนี้เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยผ่านสิ่งแวดล้อมของการ เรียนรู้ทางด้านกายภาพและทางสังคม ความรู้เกิดจากความร่วมมือกันสร้าง ดังนั้นกลุ่มของผู้เรียนจึง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ การร่วมมือในการเรียนรู้สร้างความรู้ ช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนแต่ละ คน และยังช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

สรุปแนวคิดของทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ขึ้นได้จาก สมอซึ่งมีการพัฒนาให้เกิดปัญญาโดยมีการปรับตัวด้วยการซึมซับและกระบวนการปรับ โครง

สร้างทางปัญญา ลักษณะการเกิดความรู้เริ่มจากเมื่อนักคิดได้รับข้อมูลตลอดจนประสบการณ์ใหม่ไปผสมผสานกับความรู้เดิม สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ทางสังคม วุฒิภาวะอย่างสอดคล้องกัน ซึ่งในภาวะดังกล่าวจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางปัญญาขึ้น โดยผู้เรียนนั้นจะทดลองและทดสอบทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่อยากรู้ สามารถจัดระบบโครงสร้างความรู้ของตนเอง และมีความสามารถในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี (ทิสนา แคมถิ, อ้างถึงใน ปริญญา ทองสอน และคณะ, 2549 : 8)

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ “ผู้เรียนสำคัญที่สุด” หรือ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” โดยใช้ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เชื่อว่าผู้เรียนมีศักยภาพในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาและสร้างสรรค์ปัญญาด้วยตัวเองตามศักยภาพ ซึ่งสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะทางปัญญา และมีลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์

ทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา (Constructionism Theory)

ปริญญา ทองสอน และคณะ (2549 : 8-9) กล่าวถึง ซีมอร์ เพเพิร์ต (Seymour Papert) ได้นำสิ่งที่เพียงเจท์เรียนรู้เกี่ยวกับผู้เรียนมาเป็นพื้นฐานในการคิดทบทวนทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เขาเชื่อว่าสาเหตุที่แท้จริงของการไม่สามารถเรียนรู้ได้ในช่วงวัยหนึ่งๆ นั้น เกิดจากการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์หรือสื่อที่นำมาช่วยเสริมการเรียนรู้ จากสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากให้กลายเป็นเรื่องง่ายและเป็นรูปธรรม การมีวัสดุสำหรับสร้างความรู้ที่หลากหลายอย่างเพียงพอ จะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกใช้วัสดุเหล่านั้นเป็นสื่อสำหรับช่วยคิด (Object-to-think-with) เพเพิร์ตได้ออกแบบวัสดุและการจัดสภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้ ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี รวมทั้งนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ในวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แต่สื่อธรรมชาติและวัสดุทางศิลปะสามารถนำมาใช้เป็นวัสดุในการสร้างความรู้ได้ดีเช่นกัน (จิตศักดิ์ พุดจกร และคณะ, 2553 : 12)

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนรู้ ในแนวคิดของทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา คือ บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งควรมีส่วนประกอบ 3 ประการ คือ

1. เป็นบรรยากาศที่มีทางเลือกหลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกตามความสนใจ เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความชอบและความสนใจที่แตกต่างกัน

2. เป็นสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นอายุ ความถนัด ความสามารถ หรือ ประสบการณ์ เพื่อจะเอื้อให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน ความรู้ รวมทั้ง การพัฒนาทักษะทางสังคม

3. เป็นบรรยากาศที่มีความเป็นมิตร เป็นกันเอง ที่ทำให้ผู้เรียนสืบทอดกัน ปลอดภัย เพื่อ เอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข

ลินจง จันทรวราทิตย์ (2549 :14-15) แสดงทัศนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างสรรค์ ด้วยปัญญาวา ให้ความสำคัญกับโอกาสและวัสดุที่ใช้ในการเรียนรู้ หากผู้เรียนมีโอกาสรสร้างความรู้ และนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์สิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น โดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะช่วยทำให้ความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน การสร้างดังกล่าวหมายถึงการสร้างความรู้ขึ้นในตนเอง ซึ่งจะมีความหมายอยู่คงทนไม่เสื่อมง่าย และผู้เรียนสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตน ความรู้ที่สร้างขึ้นจึงมีฐานที่มั่นคง ช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

นอกจากนี้ ปริญญา ทองสอน และคณะ (2549 : 9-10) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการ เรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา 3 ประการ คือ 1) การเรียนรู้เกิดจากการแก้ปัญหา โดยการสำรวจและทดลองด้วยตนเอง เชื่อมโยงความ รู้ใหม่กับสิ่งที่รู้มาก่อน 2) การนำความรู้ที่มีอยู่เดิม ไปใช้สร้างสิ่งใหม่ๆ ต่อไป และ 3) การทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมสามารถแสดงความเข้าใจออกมา เป็นรูปธรรม และใช้สิ่งที่เป็รูปธรรมนั้นสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับนามธรรมต่อไป

จากหลักสำคัญของการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญาดังกล่าวสามารถสรุป พฤติกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้นตอน (จิตศักดิ์ พุฒจร และคณะ, 2553 : 10-11) คือ 1) Explore คือ การสำรวจตรวจค้น เกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้นพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งใหม่ หรือปฏิสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่ไม่มีอยู่ในสมองของตน 2) Experiment คือ การทดลอง เป็นการปรับความ แตกต่างระหว่างของใหม่กับของเดิมจากปฏิสัมพันธ์หรือสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ จนเกิดความเข้าใจว่า ควรทำอะไรกับสิ่งใหม่นี้ 3) Learning by doing คือ การเรียนรู้จากการกระทำ เป็นการลงมือ ปฏิบัติ แล้วสร้างองค์ความรู้ของตนขึ้นมา และ 4) Doing by learning คือ การปฏิบัติเพื่อเกิดการ เรียนรู้ เมื่อผ่านขั้นตอนทั้ง 3 จนเข้าใจกับตนเองว่าการปฏิบัติกิจกรรมอย่างหนึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้ และเมื่อเข้าใจก็จะเกิดพฤติกรรมในการเรียนรู้ที่ดี รู้จักคิดแก้ปัญหา รู้จักการแสวงหาความรู้ อัน จะนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

ขั้นตอนทั้ง 4 มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บางครั้งพฤติกรรมการเรียนรู้ของขั้นตอนก่อนหลัง จะแตกต่างกันในแต่ละบุคคลเนื่องจากความรู้เดิมที่มีอยู่ไม่เท่ากัน

สรุป ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยปัญญา เป็นทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยสื่อเทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ที่เหมาะสม การเรียนรู้จะเกิดได้ดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และกระบวนการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด หากกระบวนการนั้นมีความหมายกับผู้เรียนคนนั้น สอดคล้องกับการใช้ศิลปะละครในฐานะสื่อการศึกษา สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์แก่กลุ่มเป้าหมายนั่นเอง

ทฤษฎีการเรียนรู้การสอนของบรูเนอร์ (Bruner's Theory of Instruction)

ทิตนา แชมมณี (2552 : 66) ได้กล่าวถึงบรูเนอร์ (Bruner) นักจิตวิทยาที่สนใจและศึกษาเรื่องของการพัฒนาการทางสติปัญญาว่าบรูเนอร์เชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจ และการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery Learning) มนุษย์จึงมีขั้นตอนการเรียนรู้จากภาพแทนของจริง (Enactive Stage) ขั้นเรียนรู้จากของจริง (Iconic Stage) และขั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม (Symbolic Stage) เขาให้ความสนใจไปที่รูปแบบเฉพาะของการเรียนรู้มากกว่ากำหนดว่าจะให้ผู้เรียนได้เรียนอะไร โดยเน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติ และเกิดความคิดรวบยอด

สรุปแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้การสอนของบรูเนอร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้มีการสร้างความคิดด้วยตัวเอง ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ จึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีความคิดอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และควรจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด และยังมีผลทางอ้อมที่ผู้เรียนจะได้รับคือ การตระหนักในแนวคิดที่หลากหลาย มีความอดทนต่อความไม่ชัดเจนในสิ่งต่างๆ และไวต่อการมีเหตุผลในการสื่อสาร (จิตศักดิ์ พุดจระ และคณะ, 2553 : 13-14)

ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligence)

โฮวาร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner, อ้างถึงใน อาร์มสตรอง, โรมัส 1994 : 1-2)

จำแนก ความฉลาดหรือเชาวน์ปัญญา (Intelligence) ของมนุษย์ออกเป็น 7 ด้าน คือ

1. ปัญญาทางด้านภาษา (Linguistic Intelligence)

2. ปัญญาทางด้านคณิตศาสตร์และการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ (Logical-Mathematical Intelligence)

3. ปัญญาทางด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial Intelligence)

4. ปัญญาทางด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว (Bodily-Kinesthetic Intelligence)

5. ปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence)

6. ปัญญาทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence)

7. ปัญญาทางด้านตนหรือการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)

ซึ่งสอดคล้องกับ ดินจง จันทรวราทิตย์ (2549 : 16-17) ที่ได้สรุปทัศนะต่อเชาว์ปัญญาของมนุษย์ที่ การ์ดเนอร์กล่าวว่ามนุษย์แต่ละคนมีเชาว์ปัญญาอยู่หลากหลาย เพียงแต่มีความสามารถในแต่ละด้านไม่เท่ากัน ความสามารถที่ผสมผสานกันมีเหตุผลให้บุคคลแต่ละคนมีแบบแผนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เชาว์ปัญญาแต่ละด้านไม่ได้ทำงานแยกจากกัน แต่จะทำงานในลักษณะผสมผสานกันไป เชาว์ปัญญาทุกด้านได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรมส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรมและการศึกษา นอกจากนี้ทิสนา แยมณี และคณะได้กล่าวถึงเชาว์ปัญญาด้านที่แปด คือ ปัญญาด้านความเข้าใจธรรมชาติ (Natural Intelligence) การ์ดเนอร์กล่าวว่ายังมีปัญญาด้านอื่นๆ ที่มีลักษณะพิเศษและจำเป็นต้องศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไป ดังเช่น ด้านจิตวิญญาณ ด้านคุณธรรมศีลธรรม ด้านเพศ ด้านอารมณ์ขัน ด้านญาณหยั่งรู้ ด้านการสร้างสรรค์ ด้านอาหาร ด้านกลิ่น และด้านการผสมปัญญาด้านต่างๆ เป็นต้น (อาร์มสตรอง, โรมัส 1994 : 2-3)

สรุปแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความสามารถทางเชาว์ปัญญาที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมด้วยการผสมผสานวิธีของเชาว์ปัญญาด้านต่างๆ ให้เหมาะสมกับผู้เรียนเพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom's Taxonomy of Learning Domains)

บลูม (Bloom, 201-207) ได้กำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของผู้เรียนเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และ ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) คือ พฤติกรรมด้านสมองที่เกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญา ครอบคลุมพฤติกรรมประเภท ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และประเมินผล

2. ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) คือ พฤติกรรมด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความซาบซึ้ง ทัศนคติ การประเมินค่า ความเชื่อ ความสนใจ และคุณธรรม พฤติกรรมด้านนี้อาจไม่เกิดขึ้นทันที ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และสอดคล้องสิ่งที่ต้องการ อยู่ตลอดเวลา จะทำให้พฤติกรรมของผู้เรียนเปลี่ยนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ได้

3. ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) คือ พฤติกรรมที่บ่งถึงความสามารถในการ ปฏิบัติงานได้อย่างคล่องแคล่วชำนาญ ความสามารถด้านการปฏิบัติ การเคลื่อนไหว การกระทำ การปฏิบัติงาน การมีทักษะ และความชำนาญ ซึ่งแสดงออกมาได้โดยตรง โดยมีเวลาและคุณภาพของ งานเป็นตัวชี้ระดับของทักษะ

นอกจากนี้ ชาตรี ตำราญ (2545 : 25) ได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมถึงแนวคิดของบลูมกับการเปลี่ยนแปลงเมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การที่บุคคล ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งแวดลอมต่างๆ ได้มากขึ้น จะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสมอง 2) การเปลี่ยนแปลงด้านจิตพิสัย หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ สิ่งใหม่ จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ และ 3) การเปลี่ยนแปลง ด้านทักษะพิสัย หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจ และความรู้ สึกนึกคิด ค่านิยม แล้วนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม คือมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้โดยการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสามด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัย และด้านจิตพิสัย ซึ่งผู้วิจัยได้ นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ของการนำ กระบวนการละครมาใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้

ทฤษฎีจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

ปรัชญาแนวคิดเรื่องจิตตปัญญาศึกษา เริ่มต้นขึ้นในสหรัฐอเมริกา ปี 1974 ที่มหา วิทยาลัยนาโรปะ มลรัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา ซึ่งก่อตั้งโดย เชอเกีย ดรุงปะ ผู้นำทางจิตวิญญาณ

ชาวทิเบตผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ความรู้ในด้านจิตวิญญาณให้แก่ชาวตะวันตก (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2550 : 217-221) โดยให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้น การสืบค้นสำรวจภายในตนเอง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการรับฟังด้วยใจที่เปิดกว้าง ยอมรับความหลากหลายและอุดมของ โลก ทั้งนี้จากการตระหนักเข้าใจตนเองจะส่งผลให้เกิดความ ชื่นชมในคุณค่าของประสบการณ์ของผู้คนอื่นด้วยเช่นกัน เป้าหมายของการศึกษาเชิงจิตตปัญญา ไม่ได้ เพื่อใคร่ครวญภายในเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงการละเลยความเป็นวิชาการแต่หมายถึงการหยั่งรากให้ ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ให้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่สัมผัสโดยตรงมากขึ้น และให้มีสมดุลกับการฝึกจิต โดยเฉพาะจากการทำสมาธิ เพื่อให้การพัฒนาความรู้จากภายนอกให้เติบโตไปด้วยกัน

จุมพล พูลภัทรชีวิน (มติชน, 2552 : 9) เป็นอีกผู้หนึ่งที่แสดงทัศนะถึง จิตตปัญญาศึกษา ว่าเป็นการศึกษาที่เน้นและให้ความสำคัญกับการพัฒนาความตระหนักรู้และการเรียนรู้ มิติ/โลกด้าน ใน (อารมณ์ ความ รู้สึก ความคิด ความเชื่อ ทัศนะมุมมองต่อชีวิตและโลก) ของตนเองให้รู้คุณค่าใน เรื่องการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ซึ่งหมายถึง การสังเกตอย่างมีสติต่อการเปลี่ยนแปลงภายใน ของตนเองที่เกิดขึ้นจากการเผชิญกับผู้อื่นและโลกภายนอก ผ่านกระบวนการ/วิธีการ และกิจกรรมที่ หลากหลาย (การนั่งสงบอยู่กับตนเอง/การเจริญสติ ภาวนา/กิจกรรมอาสาสมัคร/บำเพ็ญสาธารณะ ประโยชน์ ศิลปะ ดนตรี โยคะ นิเวศน์ภาวนา...ไปจนถึงพิธีกรรมทางศาสนา) มีเป้าหมายก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Fundamental) อย่างลึกซึ้ง (Profound) ทางความคิดและจิตสำนึกใหม่ เกี่ยวกับตนเองและโลก ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติปัญญา มีความ รัก ความเมตตาต่อตนเองและสรรพสิ่ง ทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

ขณะเดียวกัน ประเวศ วะสี (http://www.ce.mahidol.ac.th/aboutus/ce_th.php) ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา คือ การศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตนเอง รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอัน ไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง หรืออีกนัยหนึ่งเกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้น การศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น การทำงานศิลปะ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สุนทรียสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติ และจิตตภาวนา เป็นต้น

นอกจากนี้ ชลดา ทองศรี (อ้างถึงใน จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2550 : 221) ได้กล่าวถึง จิตต ปัญญาศึกษา คือ กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่าง

แท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา
อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาใช้ประยุกต์ใน
ชีวิตประจำ วันในชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้น จิตตปัญญาศึกษา คือ หนึ่งในวิธีการเรียนรู้ที่นำผู้เรียนไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่มี
ลักษณะพิเศษคือ มุ่งไปที่การพัฒนาชีวิตโดยการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองอย่างลึกซึ้ง และเชื่อมโยง
ไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก จากรากฐานของการปฏิบัติ และฝึกฝนจริง (สื่อการศึกษา,
2552 : 21) อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงจากผู้ไม่รู้ ผู้รู้ และผู้
เป็น ที่เห็นได้จากการมีวิถึคิด จิตสำนึก ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีปรัชญาพื้นฐาน 2 ประการ
(อรอนงค์ แจ่มผล, 2552 : 4) คือ

1. ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (Human Value) ว่ามนุษย์มีศักยภาพสามารถเรียนรู้
และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีประสบการณ์ตรงเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่
นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2. กระบวนการองค์รวม (Holistic Paradigm) คือกระบวนการปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่าง
ไม่แยกส่วนจากชีวิต ด้วยทัศนะที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งก็เป็นส่วนหนึ่ง
ของมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ธนา นิลชัยโกวิท และคณะ (อ้างถึงใน จิรัฐกาล พงศ์ภคเรียร, 2550 : 222)
และ อรอนงค์ แจ่มผล (2552 : 4-5) ได้สังเคราะห์หลักการ ที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการจัด
กระบวนการหรือการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา ที่เรียกว่า “หลักจิตตปัญญาศึกษา 7” หรือเรียกชื่อ
ย่อว่า 7Cs ดังนี้ 1) หลักพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือการเข้าสู่ภาวะจิตใจที่
เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และนำจิตใจดังกล่าวไปใช้งานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา ด้าน
ระหว่างบุคคล และด้านภายในบุคคล 2) หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือการส่งพลัง
ออกเพื่อโอบอุ้มดูแลกลุ่มของกระบวนการและการจัดกระบวนการ ด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่
เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ 3) หลักการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ (Connection) คือการช่วยให้ผู้เรียนเชื่อม
ประสบ การณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิต ได้นำไปสู่การทำให้กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน บุรณา
การวิถีชีวิตและการเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกัน ด้วยการเชื่อมโยงกับชุมชนและจักรวาล 4)
หลักการเผชิญหน้า (Confronting) คือการเปิดให้ผู้เรียนออกจากพื้นที่ปลอดภัยของตนเอง เพื่อเข้า

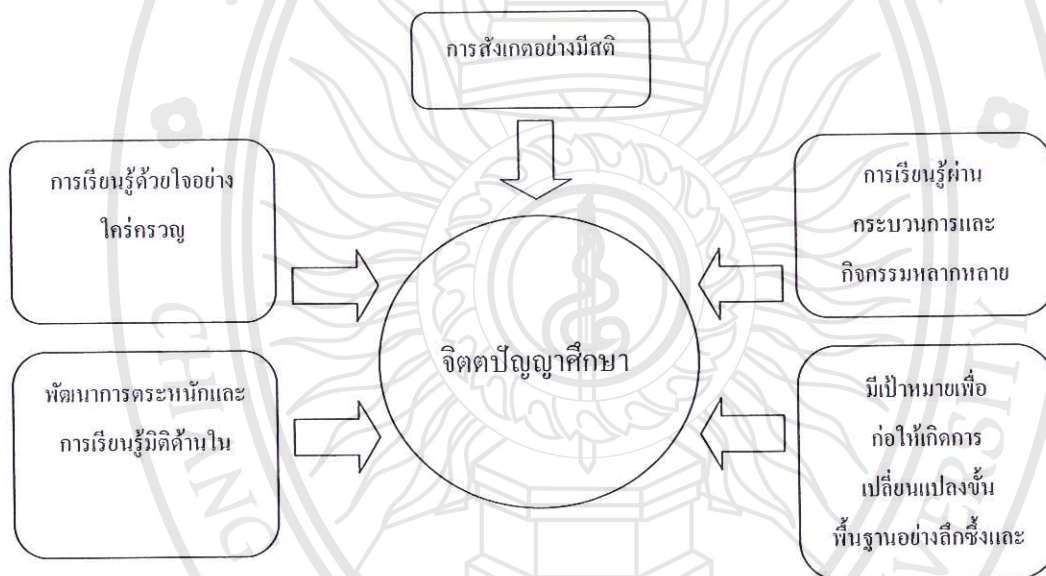
เผชิญกับพื้นที่เสี่ยง เพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ๆ และเข้าใจถึงข้อจำกัดและศักยภาพของตนเองต่อการเรียนรู้และพัฒนา 5) หลักความต่อเนื่อง (Continuity) คือการสร้างความต่อเนื่องไหลของกระบวนการ อันช่วยให้เกิดพลังพลวัตต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยเอื้อให้ศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้รับการปลดปล่อย และสามารถเข้าทำงานเพื่อบ่มเพาะพัฒนา 6) หลักความมุ่งมั่น (Commitment) คือการเอื้อให้ผู้เรียน สามารถนำเอากระบวนการกลับไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่องภายหลัง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและ ยั่งยืน และ 7) หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) คือความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันของผู้เรียน รวมทั้งกระบวนการที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงตลอดชีวิต

ธนา นิลชัย โกวิทย์ (อ้างถึงใน อรอนงค์ แจ่มผล, 2552 : 5) แสดงทัศนะเพิ่มเติมว่า การนำองค์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ควรเริ่มความเข้าใจจากปรัชญาพื้นฐาน คือ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม ร่วมกับ หลักจิตตปัญญาศึกษา 7 อย่างลึกซึ้ง เพื่อหารูปแบบและกิจกรรมที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา แต่การตระหนักถึงเป้าหมายภายใน การเลือกใช้รูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมกับผู้ร่วมเรียนรู้ต่างหาก คือหัวใจของกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาอย่างแท้จริง

ในขณะเดียวกัน วิจักขณ์ พานิช (อ้างถึงใน จิรัฐกาล พงศ์กสิณ, 2550 : 249) ได้กล่าวถึงการเอาใจใส่จิตใจในกระบวนการเรียนรู้ หรือหัวใจของกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจ สัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่ฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ยังรวมถึงการรับรู้ในทางอื่นด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส เป็นต้น 2) การน้อมใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) ประกอบกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต เมื่อเข้าสู่ใจแล้วมีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญ เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง เมื่อเข้าสู่ใจมีการน้อมนำคิดใคร่ครวญดูอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นลองไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง จะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ขึ้นในอีกระดับ 3) การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Mediation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือการเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คงที่ การปฏิบัติ

ภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก พ้นจากอำนาจแห่งตัวตนที่ไม่ได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ

ซึ่งสอดคล้องกับ จุมพล พูลภัทรชีวิน (2552 : 9) ที่ได้กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ในระดับต่างๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงภายในตน ภายในองค์กร และ ภายในสังคม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างลึกซึ้ง ส่วนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นเป้าหมาย แต่เป็นเป้าหมายที่ไม่คงที่ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง สรุปเป็นภาพ 2.4 ดังนี้

ภาพที่ 2.4 กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา

ที่มา : จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2552 : 9

รสวลีย์ อักษรวงศ์ (2553 : 2) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้แสดงทัศนะถึงเครื่องมือ กระบวนการ และการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 แนวทางหลัก ได้แก่

1. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านความสงบนิ่ง (Stillness Practices) มุ่งเน้นความสงบเยือกเย็นของร่างกาย จิตใจ ได้แก่ สมถกรรมฐาน การเจริญสติวิปัสสนา การทำสมาธิ โดยใช้แสงสว่าง ภาวนาก่อนกรวด และการผ่อนคลายกระดูกสันหลัง

2. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ (Generative Practices) เป็นช่วงขณะแห่งการระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า พระผู้ศักดิ์สิทธิ์ และการขอเพื่อช่วยเหลือให้เพื่อนมนุษย์ได้พ้นทุกข์

3. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (Relational Practices) เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างกัลยาณมิตรให้สะท้อนกันและกัน

4. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Process Practices) เป็นการสังเกตใคร่ครวญและพัฒนาญาณทัศนะ (Intuition) และความละเอียดลออประณีตผ่านงานสร้างสรรค์

5. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านพลังพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (Ritual Practices) ครอบคลุมพิธีกรรมทางศาสนา หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เป็นการสัมผัสพลัง/จิตวิญญาณของธรรมชาติ เปิดญาณทัศนะ และสัมผัสเรียนรู้ตนเอง การปลุกวิเวกสัมผัสธรรมชาติดี เพื่อพัฒนาความสงบเย็นและละเอียดประณีตภายใน

6. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านการเคลื่อนไหว (Movement Practices) เป็นการฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่างๆ

7. การเรียนรู้และการฝึก ผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม (Activist Practices) เป็นการสัมผัสเรียนรู้และใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยงแห่งเหตุปัจจัยของความทุกข์และทุกข์ในชีวิตจริง

ดังนั้น การฝึกปฏิบัติแนวจิตตปัญญาศึกษาต้องคำนึงถึงความสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (1) เน้นการปฏิบัติใน 3 ฐาน คือ ฐานกาย ฐานใจ และฐานปัญญา (2) เน้นการปฏิบัติสู่เป้าหมายที่แท้จริงในมิติจิตวิญญาณ (3) เน้นการลงมือกระทำ ฝึกปฏิบัติตามวิธีการที่ถือว่าเหมาะสมกับตนเองอย่างต่อเนื่องจริงจัง ให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต

จากการทบทวนแนวคิดและการให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษาข้างต้น สรุปความสำคัญของแนวคิดหลักจิตตปัญญาศึกษาได้ดังนี้

1. ประสพการณ์ตรงของการเรียนรู้

2. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการเรียนรู้ด้วยใจที่เปิดกว้าง

3. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเคารพศักยภาพแห่งการเรียนรู้ของทุกคนอย่างไว้
อคติ

4. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ

5. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง

6. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อความสดของปัจจุบันขณะ

7. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลาย
ของท้องถิ่นและวัฒนธรรม

8. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป แนวปฏิบัติของจิตตปัญญาศึกษา มีความสอดคล้องกับศิลปะการละคร ที่
ศึกษาให้เข้าใจความเป็นมนุษย์ ปฏิบัติที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาเฉพาะหน้า ธรรมชาติ
กฎเกณฑ์ทางสังคม ตลอดจนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่น หรือจะ
กล่าวอีก นัยหนึ่ง การละครคือการค้นหาความจริงตามหลักปรัชญาแนวทางชีวิต (สดใส พันธุม
โกมล อ้างถึงใน โครงการสื่อชาวบ้าน, 2528 : 28) ซึ่งผลการวิจัยของ สรวลีย์ สุขุมวาท (2553 : 49)
ได้แสดงให้เห็นการพัฒนาตระหนักรู้ของปัจเจกบุคคล ด้วยการใช้วิธีของกระบวนการทางศิลปะการ
ละคร เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมปฏิบัติการได้เข้าใจตนเองและผู้อื่น รวมถึงความเชื่อมโยงของ
กายภาพกับจิตวิญญาณ นำไปสู่การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

ทฤษฎีกรวยประสบการณ์ของ เอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale's Cone of Experience)

เดล (Dale 1969:107) ให้ความสำคัญผลของความเข้าใจในการเรียนรู้ของมนุษย์ ด้วยการ
ใช้สื่อการเรียนการสอน เดลได้ออกแบบ “กรวยประสบการณ์” (Cone of Experience) โดยพัฒนา
ความคิดของบรุนเนอร์ (Bruner) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสื่อทางเสียงและภาพ กับการแสดง
ขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้ และการใช้สื่อแต่ละประเภทในกระบวนการเรียนรู้
โดยสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนในความสามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ จากสื่อและกระบวนการต่างๆ ดังนี้

1. การได้ปฏิบัติกับของจริงหรือประสบการณ์ตรง เป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถ
รับรู้ได้ด้วยตนเองจากประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งเกิดจากการได้ปฏิบัติกิจกรรมและได้เข้าไปอยู่ใน
สถานการณ์จริง

2. การได้ปฏิบัติกับวัตถุจำลองหรือประสบการณ์จริง เป็นประสบการณ์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมากที่สุด เนื่องจากประสบการณ์ตรงบางอย่างนั้นไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้จริง จึงจำเป็นต้องจำลองหรือเลียนแบบ ให้มีลักษณะที่ใกล้เคียงหรือเหมือนจริงมากที่สุด เพื่อความสะดวก ปลอดภัย และง่ายต่อความเข้าใจ เช่น สถานการณ์จำลอง หุ่นจำลอง เป็นต้น

3. การแสดงละครหรือนาฏการ เป็นการจำลองสถานการณ์เพื่อจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เช่น การแสดงละคร บทบาทสมมุติ เป็นต้น

4. การพูดบรรยายหรือการสาธิต เป็นการกระทำหรือแสดงให้ดูเป็นแบบอย่างประกอบการอธิบายหรือบรรยาย

5. การมีส่วนร่วมในการอภิปราย

6. การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ เป็นประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้จากแหล่งความรู้ภายนอกห้องเรียนในสภาพความเป็นจริง

7. การชมการสาธิต

8. การชมนิทรรศการ เป็นการนำประสบการณ์ที่สามารถสัมผัสได้หลาย ๆ ด้าน มาจัดแสดงผสมผสานร่วมกัน

9. การชมภาพยนตร์หรือวีดิทัศน์ เป็นประสบการณ์ที่ให้ทั้งภาพเคลื่อนไหวและมีเสียงประกอบ

10. การเห็นรูปภาพ เป็นประสบการณ์ที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา

11. การฟัง เป็นประสบการณ์ที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางหู

12. การอ่าน

กรวยประสบการณ์ของเดล (Dale, อ้างถึงใน ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์, 2546 : 3) สามารถสรุปเป็น ภาพ 2.5 ดังนี้

เมื่อเวลาผ่านไป 2 สัปดาห์
ผู้เรียนยังสามารถจดจำสิ่งที่ตนได้เรียนรู้...
(Retention)

ธรรมชาติของการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2.5 กรวยประสบการณ์ของเดล

ที่มา : ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์, 2546 : 3

สรุปจากภาพที่ 2.5 แสดงให้เห็นผลการศึกษาในเรื่องการเปรียบเทียบการเรียนรู้โดยวิธีการต่างๆ โดย เอ็ดการ์ เดล พบว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์นาฏการ (ละคร) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ มีผลของความสามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ 90 เปอร์เซ็นต์ ถึงแม้ว่าจะผ่านไป 2 สัปดาห์

จากแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ที่ได้ศึกษา ล้วนมีเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นขั้นตอน ดังนี้ (กองวิจัยทางการศึกษา, 2545 : 20-21)

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนต้องทราบความต้องการการเรียนรู้ของตนเอง มีการลำดับความสำคัญก่อนหลังตามความจำเป็นและความสำคัญให้เป็นลำดับแรก และกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ได้

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้ผู้เรียนต้องรู้จักการวางแผนการเรียนรู้ของตนเองว่า มีเป้าหมายเรื่องใด มีเวลามากน้อยเพียงใด มีแหล่งการเรียนรู้ที่ไหนบ้าง มีวิธีการเรียน

ใดบ้าง ต้องใช้สื่อใดบ้าง และเมื่อมีปัญหาจะสามารถปรึกษาใคร เมื่อได้รับความรู้จะใช้ความรู้นั้นได้อย่างไร ตลอดจนวางแผนไปถึงการนำความรู้ที่ได้ปรับปรุงและพัฒนาอย่างไร

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาทักษะความรู้ เป็นขั้นตอนในการปฏิบัติในการแสวงหาความรู้ตามที่ได้อ้างอิงไว้ ซึ่งอาจใช้วิธีการต่างๆ ในการเรียนรู้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกข้อความ การสรุปความ เป็นต้น จากการใช้แหล่งเรียนรู้ต่างๆ เมื่อได้รับความรู้แล้วควรมีการตรวจสอบความรู้ที่ได้เพื่อยืนยันความถูกต้อง และคัดลอกใจเลือกความรู้ไปใช้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 4 การสรุปความรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนสรุปความรู้และนำความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น รูปภาพ แผนภาพ แผนภาพ เป็นต้น และอาจใช้เครื่องมือช่วยในการนำเสนอ

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลเพื่อปรับปรุงและนำไปใช้ในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนประเมินการเรียนรู้ของตนเองในระหว่างการเรียนรู้ทุกขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง รวมถึงการนำความรู้ที่ได้ไปใช้พัฒนางานต่อไป

แนวคิดของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

โลกและสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การดำรงชีวิตของมนุษย์จึงต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นครรลองของชีวิตที่เกิดขึ้นได้ทุกแห่งทุกเวลา ต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต ตั้งแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งสิ้นชีวิต เริ่มจากการเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียน สถาบันศาสนา แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ กว้างไกล ครอบคลุมสถานการณ์ของสังคมไทยและสังคมโลก (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ : 2544, 19)

ปัญญา นาแพงหมื่น สุริวัตร จันทร์โสภา และนคร วิชัยผิน (2548 : 2) สรุปกระบวนการเรียนรู้หรือการศึกษาที่เริ่มต้นตั้งแต่การปฏิสนธิ จนกระทั่งอายุเกิน 60 ปี ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ช่วงชีวิต	แหล่งการเรียนรู้
อายุ 0-6 ปี	1. จัดเป็นโอกาสทองของการเรียนรู้เพราะสมองจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะช่วง 3 ปีแรก หากได้รับการพัฒนาด้วยวิธีการที่ถูกต้องจะช่วยพัฒนาเซลล์สมอง เจตคติต่อการเรียนรู้ และวางพื้นฐานของการเรียนรู้ ช่วยให้ทักษะการเรียนรู้พัฒนาไปได้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ 2. เด็กในวัยนี้ชอบเคลื่อนไหว สัมผัส ชอบเล่นใช้มือใช้เท้า เด็กชอบกิจกรรมการเล่นและการออกกำลังกาย เล่นและทำงานเล็กๆ น้อยๆ ไปพร้อมๆ กัน วัยนี้การเล่นคือการเรียน 3. อายุ 0-6 ปี ช่วงชีวิตที่เต็มไปด้วยความคิดฝันและจินตนาการ วันแห่งการสัมผัสประสบการณ์ที่จะเรียนรู้ สื่อสาร และเล่นร่วมกับผู้อื่น เป็นวัยเริ่มแรกที่จะวางรากฐานของชีวิตข้างหน้าว่าจะพัฒนาไปได้ดี ครอบครัวยุคใหม่คือแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด การเตรียมการศึกษาสำหรับพ่อแม่ในฐานะเป็นผู้สอนคนแรกของลูก จึงมีความสำคัญควบคู่ไปกับการสอนเด็กปฐมวัย
อายุ 6-24 ปี	1. ช่วงชีวิตวัยเรียนในสถานศึกษา การเรียนในช่วงนี้จะเป็นการเรียนเพื่อให้มีการพัฒนาการทุกด้านอย่างสมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ หรือจิตใจและด้านสังคม 2. ช่วงชีวิตในวันนี้เด็กเริ่มคิดเรื่องนามธรรม ใช้เหตุผลจำแนกความดี ความเลวได้ จึงควรมีโอกาสได้เรียนรู้ สัมผัสและสร้างประสบการณ์ด้านภาษา การคิดคำนวณทักษะทางสังคมและวิทยาศาสตร์ 3. แหล่งการเรียนรู้ของวัยนี้จะอยู่ที่สถานศึกษาเป็นหลัก แต่การเรียนรู้ที่จะต้องส่งเสริมให้มากขึ้นคือ การเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน สถานต่างๆ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเรียนรู้จากเพื่อน ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน เป็นต้น
อายุ 25-60 ปี	ช่วงชีวิตวัยทำงาน สามารถเรียนรู้ได้จากสื่อการศึกษาตามอัธยาศัยตามอัธยาศัย ส่วนมากเป็นการเรียนรู้ได้จากงานอาชีพ สถานประกอบการ เพื่อนร่วมงาน การท่องเที่ยว สื่อมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ และการแก้ปัญหา ซึ่งต้องพัฒนาสติปัญญา ความสามารถ และคุณธรรมอยู่อย่างต่อเนื่อง
อายุ 60 ปี ขึ้นไป	ช่วงชีวิตคนสูงอายุ สามารถเรียนรู้ได้จากหลายผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬาสำหรับผู้สูงอายุ งานหัตถกรรมและกิจกรรมทางสังคม รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลสามารถค้นคว้าหาความรู้ และเป็นที่พักทางภูมิปัญญา

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ช่วงชีวิต	แหล่งการเรียนรู้
	ในชุมชนท้องถิ่น ทำงานอาสาสมัครในองค์กรชุมชน ชมรม สมาคม ฯลฯ ซึ่งทำให้ชีวิตมีคุณค่าและทำประโยชน์แก่สังคม

จากตารางที่ 2.1 พบว่ามนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่ครรภ์มารดาจนสิ้นชีวิต การเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ของมนุษย์จะแตกต่างกันไปตามแต่ละช่วงวัย การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต ดังนั้น “ความสำคัญของคน” กับ “ศักยภาพในการเรียนรู้ตลอดชีวิต” จึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

ซึ่งสอดคล้องกับ คาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers, อ้างถึงใน อุดม จำรัสพันธ์, 2541 : 108) ผู้เป็นบุคคลที่ใช้คำว่า “เด็กเป็นศูนย์กลาง” (Child-Centered) เป็นครั้งแรก ทำให้เกิดแนวคิดการจัดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงธรรมชาติและลักษณะของมนุษย์ตั้งแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งสิ้นชีวิต จึงเกิดคำว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” นั้นหมายถึง มนุษย์ทุกคน คือผู้เรียนและมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลนั้น

นอกจากนั้น แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดหรือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, อ้างถึงใน อำพันธ์ เรือแก้ว, 2547 : 8) เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คำว่า “เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” เป็นการให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2545 ในหมวด 4 มาตรา 22 ที่ระบุว่า “เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด คือ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ” (มยุรี ทับทิมหิน, 2545 : 15)

ความหมายการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 5) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนได้จัดหรือดำเนินการให้สอดคล้องกับผู้เรียน ตามแนวความแตกต่างระหว่างบุคคล

ความสามารถ ปัญญา วิธีการเรียนรู้โดยบูรณาการ คุณธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์ ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ได้พัฒนาการกระบวนการคิด วิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัด ความสนใจ ด้วยวิธีการ กระบวนการ และแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานหลักสูตรที่กำหนด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 20) ให้ความหมายในทำนองเดียวกันว่า หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดผล ประเมินผล ที่มุ่งหวัง “คน” และ “ชีวิต” ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ : 2544, 6) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นตัวตั้งหรือยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การเรียนรู้ในสถานการณ์จริง สถานการณ์จริงของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน จึงต้องเอาผู้เรียนแต่ละคนเป็นตัวตั้ง ผู้สอนต่อผู้สอน จัดให้ ผู้เรียนต่อผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ กิจกรรม และการทำงาน อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้าน ทั้งทางกาย ทางจิตหรืออารมณ์ ทางสังคม และทางสติปัญญา ซึ่งรวมพัฒนาการทางจิตวิญญาณ เพราะจิตวิญญาณอยู่ในชีวิตมนุษย์ การเรียนที่เอาชีวิตเป็นตัวตั้งจะทำให้ค้นพบมิติทางจิตวิญญาณ ดังแนว คิดตามหลักทางพุทธศาสนา ที่ถือว่า “ชีวิต คือ การศึกษา” และ “การศึกษา คือ ชีวิต” และ “ชีวิต คือ การเรียนรู้” ทักษะดังกล่าวสอดคล้องกับการเรียนรู้ตามวิถีไทยแบบดั้งเดิม ที่มีลักษณะเป็นการสั่งสอนรายบุคคล โดยบ่มเพาะนิสัย ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ถ่ายทอดทักษะความรู้ อบรมเกียรียาทั้งทางกาย วาจา ใจตามหลักคุณธรรม ฝึกปฏิบัติเพื่อให้เป็น และส่งเสริมสัมมาทิฐิให้เป็นคนดี โดยอาศัยหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนา “คน” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคล และการพัฒนา “กลุ่มคน” ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อ “คน” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ วิธีการฝึกอบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “คน” (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ : 2544, 23)

จากการให้ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปว่ากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนามนุษย์ ให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ จำเป็นต้องใช้ผู้เรียนเป็นตัวตั้งหรือยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด ไม่ใช่วิธีการใดวิธีการหนึ่ง

แต่เป็นกระบวนการที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้าน ทั้งทางกาย ทางจิตหรืออารมณ์ ทางสังคมทางสติปัญญา และทางจิตวิญญาณ โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีอิสระในการคิด สร้าง และสรุปข้อความรู้ด้วยตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2544 : 24) ได้กำหนดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดควรคำนึงถึง 3 ประการ คือ

1. สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด หมายถึง ความมหัศจรรย์ของธรรมชาติที่สร้างให้มนุษย์มีเซลล์สมองที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่เกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้และสามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 6 คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ

2. ความหลากหลายทางสติปัญญา หมายถึง คนแต่ละคนมีความสามารถที่แตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะบุคคล รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่แตกต่าง ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถแตกต่างกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องมีความหลากหลายและคำนึงถึงศักยภาพของแต่ละบุคคล

3. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง หมายถึง การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

นอกจากนี้ บรูซ ซีริมฮาซาค (อ้างถึงใน สุชาดา คุณชมภู และคณะ, 2544 : 6) ได้แสดงทัศนะถึงแนวคิดในการจัดการศึกษาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ด้วยการผสมผสานแนวคิดทางการศึกษาของนักการศึกษาชาวตะวันตก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเทศ กับแนวคิดทางพุทธศาสนา เป็นภูมิปัญญาไทย คือ การเรียนรู้ต้องเริ่มที่ตนเองก่อน การเรียนรู้ต้องควบคู่กับการปฏิบัติ และการเรียนรู้ต้องควบคู่กับความสนุกสนาน

ในขณะเดียวกันกับ วัฒนาพร ระงับทุกข์ (อ้างถึงใน อำพันธ์ เรือแก้ว, 2547 : 12) ที่ได้กล่าวถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมสำหรับประชากรในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญ มีหลักดังนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ

2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล ถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้สำคัญ

3. การเรียนรู้ที่ดี ต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเข้าใจ จึงช่วยให้ผู้เรียนจดจำและสามารถใช้การเรียนรู้ให้เป็นประโยชน์ได้ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเองนั้น มีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี

4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะ จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และคำตอบที่ตนต้องการได้

5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สมพงษ์ พลตะสุรย์ (อ้างถึงใน นภาพร พงษ์สุวรรณ, 2545 : 12) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้กล่าวถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้การสอนที่ชี้ให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ ควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ รู้จักตนเอง รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักฟังพาทศัยกัน รู้จักวิพากษ์หาความรู้ด้วยตนเอง และศึกษาหาความรู้ร่วมกับผู้อื่น รู้จักประเมินตนเอง และยอมรับผลการประเมินจากผู้อื่น

2. เน้นการปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการจัดกิจกรรมตามความสนใจ ให้อาจารย์วางแผนการเรียนร่วมกัน ให้ปฏิบัติจริงมากที่สุด เพื่อค้นหาคำตอบและสรุปความรู้ด้วยตนเอง เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้แต่ละคนพัฒนาตามศักยภาพของตน ฝึกให้ผู้เรียนเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี และเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชีวิตจริง

3. จัดการเรียนการสอนตามสภาพจริงของผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ใกล้ตัวจนถึงสังคมโลก โดยเน้นความสำเร็จของผู้เรียน พิจารณาตัวบ่งชี้พฤติกรรม คุณลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน

ในทำนองเดียวกัน ทิศนา ขัมมณี (อ้างถึงใน มยุรี ทับทิมหิน, 2545 : 20) กล่าวถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงกิจกรรมการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและพร้อมที่สุด เพื่อช่วยให้เกิดความพร้อมและกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้

2. ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ เกิดการปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งตนเองและผู้อื่น สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น

3. ยึดการค้นพบด้วยตนเอง เป็นวิธีการสำคัญในการเรียนรู้ เพราะการค้นพบความจริงใดๆ ด้วยตนเองนั้น ผู้เรียนจะจำได้ดีและมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน เกิดความคงทนของความรู้

4. เน้นกระบวนการ (Process) ควบคู่กับผลงาน (Product) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ถึงกระบวนการต่างๆ ทั้งนี้ประสิทธิภาพของผลงานขึ้นอยู่กับกระบวนการ

5. เน้นการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดหาแนวทางที่จะนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากหลักการดังกล่าวทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะสำคัญของหลักการจัดการกระบวนการการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ กระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้คิด ค้นคว้า และสร้างความรู้ด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันมีส่วนร่วมกันสร้างความรู้อย่างมีกระบวนการ ได้ผลงานที่ดีและสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ อัมพันธ์ เรือแก้ว (2547 : 13) ที่ได้ลักษณะสำคัญของหลักการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบและสร้างความรู้ด้วยตัวเอง (Construct) โดยค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ทำความเข้าใจ และสร้างสาระข้อความรู้ให้แก่ตนเอง ค้นพบข้อความรู้ด้วยตนเอง

2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนให้คิดทำและแสดงออก (Performance) เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างผลงาน

3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนหรือกลุ่ม (Interaction) ได้เรียนรู้จากกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ความคิด และประสบการณ์แก่กันและกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติอย่างมีขั้นตอนหรือมีกระบวนการ (Process)

5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีผลงานจากการปฏิบัติ (Product)

6. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองและเพื่อน (Assessment)

7. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Application)

จากผลที่ได้จากการศึกษา แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์หากลุ่มเป้าหมายคือนักศึกษาศาสาศิลป์การแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อออกแบบแผนการจัดกิจกรรมศิลปะการละคร ที่สามารถกระตุ้นและเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ใช้ความรู้ประสบการณ์ ความชำนาญและความสนใจของตนเองมาสร้างเป็นเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ผ่านกระบวนการศิลปะการละครที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยผู้สอนทำหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำและส่งเสริมให้ได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเองอย่างเต็มศักยภาพมากที่สุด เพื่อให้ นักศึกษาสามารถพึ่งตนเองและมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะการละคร

ความหมายและคุณค่าของศิลปะการละคร

นักการละคร นักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญทางการละคร ได้ให้ความหมายของละครและศิลปะการละคร ไว้ดังนี้

อริสโตเติล (Aristotle อ้างถึงใน Borckett,Oscar G. and Ball, Robert J., 2004 : 36) นักปราชญ์ชาวกรีกกล่าวไว้ในหนังสือ Poetics ว่า ละคร คือ การกระทำ และการกระทำไม่ได้หมายความว่าเพียงลักษณะทางกายภาพ แต่หมายถึงความรู้สึกหรือความคิดที่เป็นเหตุให้เกิดการกระทำนั้นๆ ละครเป็นการเลียนแบบของการกระทำ ซึ่งการกระทำจะเกิดขึ้นได้ต้องมีสาเหตุมาจากแรงจูงใจและความขัดแย้ง (ปิยะนาถ มณฑา, 2543 : 2) จากสัญชาตญาณการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความสามารถเหนือสัตว์โลกทั้งปวง และสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในชีวิตได้ (สุจิตรา แก้วสินวล, 2545 : 30)

นอกจากนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (อ้างถึงใน จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์, 2540 : 20) กล่าวถึง ละครเป็นการเล่นจำพวกหนึ่ง ปกติตัวแสดงแต่งเครื่องมีบอกลำนำต่างๆ มีท่ารำ

และมีทำเพลง มักแสดงเป็นเรื่องราว (ยกเว้น โชน ลิเก) ละครรำพวกนี้มีความแตกต่างออกไปบ้างตามชนิดของละคร แต่ไม่มีแต่งเรื่อง ไม่มีร้อง ไม่มีรำ หรือทำเพลงโดยตรง เช่น ละครพูด ละครตลก

ขณะเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการกล่าวถึงละครว่าเป็นการแสดงแบบหนึ่ง ซึ่งศิลปะการละคร คือ ศิลปะที่เกิดขึ้นจากการนำภาพจากประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่องและจัดเสนอในรูปแบบของการแสดง โดยมีนักแสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม (ดวงแข บัวประโคน และคณะ, 2547 : 33)

ในทำนองเดียวกัน ภรณี ศุภรัตน์ และนงศ์เยาว์ แจ่มเพ็ญแข (อ้างถึงใน กุสุมา เทภักษ์, 2554 : 1) กล่าวถึงคำว่า ละคร มาจากภาษากรีก Dra-o ซึ่งหมายถึง “ฉันทะกระทำ ฉันทะแสดง” และ ละคร หมายถึง การแสดงเพื่อให้เกิดความบันเทิง ซึ่งเป็นวิธีการที่เก่าแก่ที่สุด ง่ายที่สุดในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการติดต่อ โดยเริ่มตั้งแต่มนุษย์พยายามสื่อความหมายกันด้วยท่าทางการแสดงละครเป็นทั้งท่าทางตายตัว เช่น ละครร้อง ละครรำ ละครโน เป็นต้น และ ท่าทางที่ไม่ได้มีรูปแบบตายตัว เช่น การแสดงออกท่าทางและภาษาของตามจินตนาการ ดังนั้นละครจึงเป็นการแสดงด้วยการใช้ภาษาและกิริยาท่าทางตามเนื้อเรื่อง

นอกจากนี้ สดใส พันธุมโกมล (อ้างถึงใน โครงการสื่อชาวบ้าน, 2528 : 28) กล่าวถึงศิลปะการละคร คือ การศึกษาให้เข้าถึงชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ปฏิบัติที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาเฉพาะหน้า ธรรมชาติ กฎเกณฑ์ทางสังคม ตลอดจนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การละคร คือ การศึกษาค้นคว้าหาความจริง หลักปรัชญา และแนวทางชีวิต ที่เห็นได้จากการแสดงออกของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยในรูปของละคร

เพียงใจ ผล โภค (2542 : คำนำ) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้กล่าวถึง การละครเป็นผลอย่างหนึ่งที่แสดงถึงวิวัฒนาการของมนุษย์ เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เริ่มอยู่กันเป็นกลุ่ม การละครมีเรื่องของการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ที่จะสังเกตสิ่งแวดล้อมและบุคคลรอบข้างเพื่อนำมาสื่อสารกับผู้ชม การละครทุกประเทศมีลักษณะสากลคือ สะท้อนถึงความเป็นมนุษย์ การเรียนรู้เรื่องของมนุษย์ผ่านการละคร จะช่วยให้ทุกคนได้ตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนแท้จริงมิได้ต่างกัน

แบร์โทลท์ เบรคชท์ (Bertolt Brecht อ้างถึงใน พงษ์พิศ พหลกุลบุตร และคณะ, 2554) ได้แสดงทัศนะถึง ละคร คือ เครื่องมือเพื่อการบรรเทาทางปัญญา และยารักษาความป่วยไข้ของสังคม

ในขณะเดียวกัน รัชมี เผ่าเหลืองทอง (<http://www.nsdv.go.th/innovation/mceting001.htm>) แสดงทัศนะว่า ละคร คือ การแสดงออกของมนุษย์ในแต่ละสังคมที่ต้องการถ่ายทอดความนึกคิดของตน ในทางวิชาการจะกล่าวว่าละครเริ่มมาจากพิธีกรรมในยุคที่ไม่มีวิทยาศาสตร์ มนุษย์อยากรู้วิธีการจัดการกับปัญหาต่างๆ มนุษย์จึงเลือกใช้วิธีการเล่าถึงตำนานเกี่ยวกับสิ่งที่ยังมองไม่เห็น ดังนั้นละครคือเนื้อหาที่มนุษย์ต้องการทำความเข้าใจโลก

ศรวณีย์ สุขุมวาทและคณะ (2553 : 2) แสดงทัศนะในการสัมมนาวิชาการเรื่อง “คตินความรู้สู่สาธารณะ: ศิลปะการละครเพื่อการศึกษา” ว่า “ศิลปะการละคร” (คำว่า “ละคร” และ “ละคร” มีความหมายเดียวกัน อ้างถึงใน โครงการลักษณะไทย, 2541 : 70) มีความหมายที่แท้จริงคือ ขบวนการสื่อสารเล่าเรื่องของสังคมด้วยวัจนภาษาและหรือ อวัจนภาษา (ภาษาพูด และหรือภาษากาย) ศิลปะการละครเป็นการประกอบสร้างของศิลปะแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม คีตกกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และนาฏกรรม นั่นคือการสื่อสารเต็มรูปแบบ ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือและสื่อการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

จากการให้นิยามความหมายของละครและศิลปะการละครข้างต้น สรุปได้ว่า ศิลปะการละคร คือ ศาสตร์แห่งการศึกษาให้เข้าถึงชีวิตและจิตใจของมนุษย์ มีความเป็นพหุศาสตร์ คือ เป็นศิลปะแขนงหนึ่ง เป็นสื่อชนิดหนึ่ง และเป็นเครื่องมือทางการศึกษาอย่างหนึ่ง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนามนุษย์ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องละครในฐานะของศิลปะ สื่อ และกิจกรรมการเรียนรู้ สอดคล้องกับดวงแข บัวประโคน และคณะ (2546 : 37-40) ได้กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติของละครมีลักษณะเป็นพหุศาสตร์ (Multi-disciplinary) นั่นคือละครในมุมมองของศิลปะ ละครในแง่ของการสื่อสาร และละครกับการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสรุปสาระ ดังนี้

1. ละครในมุมมองของศิลปะ ศิลปะการละครมีความผูกพันลึกซึ้งกับมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ในทางจิตวิทยาการแสดงบทบาทสมมติเป็นการพัฒนาการสากลอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนถึงความเป็นมนุษย์อันเป็นสิ่งที่ชีวิตที่ทรงภูมิปัญญาได้อย่างชัดเจนที่สุด ศิลปะการละครจึงเป็นกิจกรรมที่แสดงออกเพื่อสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ละครจึงเป็นทั้งการเลียนแบบและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นรูปแบบทางศิลปะอย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้ศิลปินสามารถนำมาใช้แสดงทัศนะ ปรัชญา ความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของตนต่อปรากฏการณ์ใดๆ ที่

เขาต้องการนำเสนอละครรับใช้สังคมในแง่ประเพณี โดยผลักดันให้บุคคลมีส่วนร่วมในประสบการณ์เดียวกัน จากการเข้าชมละคร ในขณะที่เดียวกันละครก็สะท้อนภาพของวิถีชีวิต จิตวิญญาณ และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในสังคมนั้นๆ ให้เห็นอย่างใกล้ชิดเคียงความจริงมากที่สุด ในจำนวนศิลปะทั้งหลาย ละครจึงเป็นศิลปะที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ได้ชัดเจนที่สุด

2. ละครในแง่ของการสื่อสาร ในทางวิชาการด้านสื่อสาร (Communication Study) ถือว่าการแสดงละครบนเวทีเป็นสื่ออย่างหนึ่ง เรียกว่า “สื่อละคร” (Theatre Media) ซึ่งถือว่ามียุ่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาสื่อที่มีการรับรู้ด้วยการได้ยินและได้ฟัง สื่อการแสดงละครเริ่มตั้งแต่การเล่านิทานเพื่อให้ความบันเทิง ตลอดจนเพื่อสรรเสริญพิธีกรรมต่างๆ โดยแบ่งเป็นสื่อประเภทต่างๆ ดังนี้

2.1 สื่อละครแบ่งตามบทบาทหน้าที่ทางสังคม ได้แก่ สื่อที่ให้ข่าวสาร (Information Media) สื่อการศึกษา (Educational Media) และ สื่อบันเทิง (Entertainment Media)

2.2 สื่อละครแบ่งตามประสาทที่ใช้ในการรับสาร ได้แก่ สื่อโสตทัศน์ (Audio-visual Media) คือ สื่อที่ได้รับด้วยการฟังและการมองเห็น

2.3 สื่อละครแบ่งตามวิวัฒนาการของสื่อ ได้แก่ สื่อประเพณี (Traditional Media) สื่อพื้นบ้าน (Folk Media)

สื่อละครถือว่าเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) มีลักษณะของการสื่อสารแบบเผชิญหน้า ทำให้มีผลต่อให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และร่วมมือปฏิบัติมากที่สุด ด้วยคุณลักษณะทางการสื่อสารเช่นนี้ ทำให้ละครเป็นสื่อที่มีพลังในการให้ข้อมูลข่าวสารและการสอน เช่นเดียวกับพลังด้านความบันเทิง

3. ละครกับการเรียนรู้ ในทางการศึกษา ละครถือเป็นสื่อการสอนแบบหนึ่ง (Theatre as a teaching tool) ซึ่งการนำละครมาใช้ในระบบการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจัดกิจกรรมการละครโดยตรง หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการละคร ล้วนมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของบุคคล ดังจะเห็นได้จากที่ เฮ็คการ์ เกล ได้ศึกษาเปรียบเทียบการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยใช้วิธีการต่างๆ 12 วิธี ได้แก่ การอ่าน การฟัง การเห็นรูปภาพ การชมภาพยนตร์-วิดีโอ การชมนิทรรศการ การชมการสาธิต การทัศนศึกษา การอภิปราย การพูดหรือบรรยาย การแสดงละคร การใช้สถานการณ์จำลอง และการปฏิบัติจริง พบว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จากการละครนั้น เป็นวิธีการเรียนรู้ได้ผลดีกว่าวิธีการอื่นๆ ถึง 9 วิธี และสามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ถึงร้อยละ 90 มีความคงทน

เป็นเวลาถึง 2 สัปดาห์ และประสบการณ์ทางการละครในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางการเรียนรู้ มุ่งให้ผู้เรียนได้รับ โอกาสที่จะฝึกฝนความเชี่ยวชาญในทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการศึกษา เช่น ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบสืบค้นด้วยตัวเอง ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนก็เป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยมี การสำรวจทัศนคติของตนอยู่ตลอดเวลา

ความเป็นมาของศิลปะการละคร

ละครเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์มานาน ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บทบาทของละครในสังคมมีทั้งในด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในด้านการศึกษา และการบันเทิง ลักษณะของละครที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ เป็นผลผลิตของวิวัฒนาการมานานหลายพันปี โดยแรกเริ่มปรากฏเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ละครคือการแสดงออกในกิจกรรมต่างๆ ของชาวเผ่าหรือชุมชน เวียน่า โมรี โรเบิร์ตส (Vera Mory Roberts อ้างถึงใน เพียงใจ ผลโลก, 2542 : 2 และ เกลิมศรี จันทรอ่อน, 2530 : 1-3) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติของละครกล่าวว่า ละครเข้ามามีบทบาทในสังคมมนุษย์ในยุคแรกนั้น มีสาเหตุ 5 ประการ คือ

1. ต้องการใช้เสริมภาษาพูด ซึ่งไม่พอที่จะสื่อความหมายให้สมบูรณ์ได้
2. เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลอาหาร แสดงออกมาในรูปแบบของการบูชาเทพเจ้า
3. เพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะที่มีต่อศัตรู
4. เพื่อความขลังของพิธีกรรม นอกจากจะบวงสรวงเทพเจ้า พิธีสร้างพลังใจกับขุนศึก ยังรวมไปถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับ การเกิด การตาย และวิถีชีวิตของคนในกลุ่ม
5. เพื่อความบันเทิง

ละครที่มีวิวัฒนาการถึงขั้นสมบูรณ์แบบและเป็นที่ยอมรับนับถือกันจนถึงปัจจุบันว่าเป็นแม่บทของละครตะวันตก ได้แก่ละครของชนชาติกรีก จากการค้นคว้าทางด้านทฤษฎีการละครในศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล ละครยังไม่มีรูปแบบเฉพาะ คงมีแต่การร่ายรำ ร้องรำทำเพลง บวงสรวงเทพเจ้าในพิธีทางศาสนา จากหลักฐานบันทึกทำให้ทราบว่า การแสดงละครมีขึ้นเป็นทางการในเทศกาลเฉลิมฉลองเทพเจ้าไดโอนิซุส เรียกเทศกาลนี้ว่า ซิตี ไดโอนิเซีย (City Dionysia) (ปิยะนาท มณฑา, 2543 : 13) อริสโตเติลได้บันทึกไว้ว่า ละครของกรีกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ละครโศกนาฏกรรม (Tragedy) และ ละครสุขนาฏกรรม (Comedy) (เพียงใจ ผลโลก, 2542 : 3-9) โดยแก่นของละครจะแฝงด้วยปรัชญาคำสอนให้มนุษย์เข้าใจชีวิต และดำเนินชีวิตไปอย่างถูกต้อง

ศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล โรมขยายอำนาจทำให้ละครกรีกสลายตัวลง โรมันนำลักษณะของละครกรีกมาปรับปรุงให้เข้ากับอารยธรรมของตน โดยยึดบทละครและลักษณะของโรงละครกรีกไว้ จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 6 ละครต้องยุติลงเนื่องจากขัดต่อหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาคริสต์ (ปิยะนาท มณฑา, 2543 : 23)

ศตวรรษที่ 12 หรือ 13 ถือเป็นยุคมืดของการละคร ละครถูกสั่งห้ามไม่ให้แสดงเพื่อความบันเทิง ยกเว้นเพื่อรับใช้ศาสนจักร โดยการนำละครมาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนา

ศตวรรษที่ 14-15 เป็นยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ละครจากยุคกรีกและโรมันถูกนำมาฟื้นฟูอีกครั้ง โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศอิตาลี และเกิดรูปแบบของละครหน้าฉากขึ้น เรียกว่า คอมเมเดีย เดลลาร์เต (Commedia dell'arte) (เพ็ญใจ ผลโกล, 2542 : 24)

ศตวรรษที่ 16 เป็นยุคทองของการละครในประเทศอังกฤษ ในสมัยของพระนางเจ้าอลิซเบรที่ 1 เกิดนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงหลายคน โดยเฉพาะ วิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespere)

ศตวรรษที่ 18 เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งความคิดและโครงสร้างทางสังคม ในปลายศตวรรษมีการปฏิรูปอุตสาหกรรม มีการขยายโรงละครทั่วยุโรป ทำให้มีการแสดงที่หลากหลาย และละทิ้งความเป็นระเบียบแบบแผนของละครคลาสสิก เช่น ละครใบ้ ละครเพลง และ โอเปร่า อาชีพนักแสดงได้รับการยอมรับมากขึ้น

ต้นศตวรรษที่ 19 เกิดความรุนแรงทางการเมืองในหลายประเทศในยุโรป โดยเฉพาะการปฏิวัติในฝรั่งเศส คนยุโรปเกิดความเชื่อว่ามนุษย์ควรใช้ความรู้สึกละทิ้งสิ่งนำทางชีวิต จึงเกิดละครแนวจินตนิยม และเมโลดราม่า เน้นความสนุกสนานรื่นรมย์เพื่อให้คนดูหลุดพ้นจากสภาพของความเปราะบางในชีวิต และเกิดแนวคิดของความสมจริงในละคร ซึ่งเป็นพื้นฐานและการเริ่มต้นของละครสมัยใหม่

ปลายศตวรรษที่ 19 มีการเฟื่องฟูเรื่องวิทยาศาสตร์และจิตวิทยา ทำให้แนวของละครจึงสมจริง และละครเชิงสัญลักษณ์ เพื่อแสดง “ความจริง” ของการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้ชัดเจนขึ้น

ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ละครมีลักษณะที่ผสมผสาน โดยการหยิบยืมรูปแบบและเทคนิคของละครแนวต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามความต้องการของผู้แต่ง

ในขณะที่ละครไทยแต่เดิม เป็นนาฏศิลป์ ร้องรำทำเพลง (มัทนี รัตสิน, 2546 : 17-25) ศิลปะละครตะวันตกได้นำมาเผยแพร่ในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว โดยมีพระราชดำริที่จะใช้ละครเป็นสื่อของการแสดงออกทางความรู้สึก นึกคิด เพื่อเตรียมตัวให้คนไทยเข้าใจวิถีการดำเนินทางประชาธิปไตย (เด่นดวง พุ่มศิริ, 2523 : ข) และมีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ ทำให้ละครขยายวงกว้างจากระดับผู้นำ ข้าราชการสำนัก ไปสู่มหาชนในระดับสามัญทั่วพระราชอาณาจักร

จนกระทั่ง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้นำศิลปะการละครเข้ามาศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย โดยเริ่มที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นแห่งแรก เมื่อมีเหตุการณ์ทางการเมืองมีการใช้ละครเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิดของกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มปัญญาชน จนจุดชนวนให้เกิดเหตุการณ์นองเลือดเดือนตุลาคม (โครงการลักษณะไทย, 2541 : 132)

ปัจจุบัน วิชาการละครได้ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา ทำให้ศิลปะการละครเป็นที่รู้จักกว้างขวาง เกิดคณะละครอาชีพ และคณะละครอิสระมากมาย ซึ่งมีการนำศาสตร์ทางการละครไปประยุกต์ใช้เพื่อความบันเทิงและเพื่อศิลปะ ที่สำคัญได้มีกลุ่มละครเพื่อการพัฒนา หรือ NGO หลายกลุ่ม ได้นำกระบวนการของศิลปะการละครไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาการเรียนรู้ของเยาวชน ชุมชน และสังคม โดยเรียกศิลปะการละครเหล่านั้นแตกต่างกันไป คือ ละครการศึกษา (Educational Drama) ละครที่ใช้ในการศึกษา (Drama-in-Education) หรือละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) (ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์, 2546 : 13)

ศิลปะการละครเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา

รัศมี เฝ้าเหลืองทอง (2554: <http://www.nsdv.go.th/innovation/meeting001.htm>) กล่าวในการประชุมเชิงปฏิบัติการ “ซ่อมความคิดเยาวชน” ไว้ว่า

“...ละคร คือ เนื้อหาของการที่มนุษย์ต้องการทำความเข้าใจโลก...ละครไม่จำเป็นต้องเป็นแค่บันเทิงเสมอไป แต่ละครสามารถใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนได้ด้วย ละครเป็นกระบวนการเรียนรู้โลกไม่ใช่แค่การแสดงเท่านั้น แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เยาวชน...ละครเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนามนุษย์ การทำละครต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการที่มีความเปลี่ยนแปลงและพร้อมที่จะให้เยาวชนมีความรู้...”

จากการแสดงทัศนะเกี่ยวกับการใช้ศิลปะการละครในการพัฒนามนุษย์ ของรัศมี เผ่าเหลืองทอง แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการศิลปะการละครเพื่อการพัฒนา โดยการนำศักยภาพทั้งในด้านความเป็นสื่อ ความเป็นศิลปะ และความสามารถในการให้การศึกษาของละคร เข้ามานำกันถึงกัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคคลอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของกลุ่มละครมะขามป้อมที่ใช้ละครเป็นกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาชุมชน ด้วยการใช้ชุดกิจกรรม “ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มเยาวชนในชุมชนให้มีสถานะเป็นสื่อบุคคล โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร (ดวงแข บัวประโคน และคณะ, 2546 : 29) หรือ “โครงการละครสะท้อนปัญญา” (พฤษ หลกุลบุตร และคณะ, 2554 : 1) และ “โครงการละครสร้างฝัน สร้างสรรค์จินตนาการ เพื่อเด็กและชุมชน” (เสียงคนอีสาน, 2551 : Online) โดยมีแนวคิดที่เหมือนกันคือ การใช้กระบวนการละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชน เพื่อพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาและพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้รู้จักคิดวิจารณ์ญาณ มีความเข้าใจเท่าทันตนเอง เท่าทันต่อสถานการณ์ รักสิ่งแวดล้อม สามารถคิดวิเคราะห์แยกแยะ สร้างสรรค์ ู้ปัญหา ู้ทางออก มีจิตอาสา เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางปัญญา

ซึ่งสอดคล้องกับ เซนิธ โชคเฮอรี (Zenith Chowdhury, อ้างถึงใน ดวงแข บัวประโคน และคณะ, 2546 : 40) ที่ได้กล่าวว่า ละครเพื่อการพัฒนาเป็นมากกว่าละครในลักษณะของการแสดงนาฏกรรม หรือละครชนิดที่มุ่งผลงานการแสดง (Product) แต่เป็นละครที่มุ่งเน้นกระบวนการ (Process) เป็นหลัก ทั้งนี้ในปัจจุบันละครเพื่อการพัฒนาได้วิวัฒนาการมาจากการเป็นเพียงสื่อในการแพร่กระจายข่าวสาร จนกลายเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าต่อการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน

ในขณะเดียวกัน พฤษ หลกุลบุตร และคณะ (2554 : 4) แสดงทัศนะถึงกลุ่มละครมะขามป้อมที่ได้นำละครมาใช้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเยาวชนเพราะในทางการศึกษา ละครถือว่าเป็นสื่อการสอนแบบหนึ่ง (Theatre as a teaching tool) ซึ่งการนำละครมาใช้ในการเรียนรู้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อเยาวชน มุ่งให้ผู้เรียนได้รับโอกาสที่จะฝึกฝนความเชี่ยวชาญในทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการศึกษา เช่น ก่อให้เกิดการสืบค้นด้วยตัวเอง เป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ นำไปสู่มุมมองต่อชีวิตและสังคม ขยายเป็นความสามารถเชิงวิเคราะห์ที่เรียบแหลมได้ในระดับต่อไป

โรเซนเบิร์ก (Rosenberg, อ้างถึงใน ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์, 2546 : 13-21) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้นำละครเพื่อการศึกษา (Educational Drama) หรือละครที่ใช้ในการศึกษา (Drama-in- Education) หรือละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นมีประวัติความเป็นมาที่ต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 ในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น โดยมีแนวคิดว่าการศึกษาที่สมบูรณ์นั้นต้องพัฒนาผู้เรียนทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม หรือจิตใจ ซึ่งต้องใช้ศิลปะโดยเฉพาะศิลปะการละครเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่ไม่เหมือนการเรียนรู้ในลักษณะอื่นๆ คือเน้นที่ “กระบวนการ” จนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาศาสตร์ของการใช้ละครเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปอย่างกว้างขวาง หลากหลาย และลึกซึ้งจนได้รับการยอมรับในวงวิชาการวิชาการระดับสูงว่าเป็นศาสตร์ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาคนทั่วไป และวิจัยอย่างเป็นระบบ และยังสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ทางด้านนี้กับวิชาการแขนงอื่น เช่น จิตวิทยา วิทยาศาสตร์ มานุษยวิทยา และปรัชญา เป็นต้น

ดังนั้น ศิลปะการละครเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา เป็นการนำละครมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการพัฒนาทุกรูปแบบ และมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปตามการประยุกต์ คิดค้น และพัฒนารายละเอียดทางเทคนิคของนักการละครของแต่ละประเทศ ซึ่งทำให้ละครแต่ละชนิดมีวิธีการรูปแบบ หรือกระบวนการแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่มีเป้าหมายหรือแนวคิดหลักเช่นเดียวกัน คือการใช้ศิลปะการละครในการพัฒนามนุษย์นั่นเอง

นอกจากนี้ พนิดา รูปนางกูร (2554 : 1-8) ได้แบ่งรูปแบบของการนำศิลปะการละครไปใช้เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาที่แพร่หลายและนิยมใช้กันในหลายๆ ประเทศ เป็น 6 รูปแบบ ดังนี้

1. ละครในการศึกษา หรือ ละครการศึกษา (Drama-in- Education) นิยมเรียกว่า DIE เป็นกิจกรรมทางการละครเพื่อการเรียนรู้รูปแบบหนึ่ง ใช้ในการเรียนการสอนวิชาต่างๆ ที่ผู้สอนผู้สอนจะวางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชานั้นๆ ผ่านประสบการณ์สมมติ โดยมีผู้เรียน “เล่น” สวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆ ร่วมไปกับผู้สอนผู้สอน (Teacher in Role) โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนผ่านการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) เพื่อการพัฒนาผู้เรียนแสวงหาแนวทาง ความคิด และการแก้ปัญหาโดยผ่านการแสดงบทบาทสมมติ (Role-play) การ

แสดงสด (Improvisation) ซึ่งมุ่งเน้นที่การพัฒนาจินตนาการ การทำงานร่วมกันของผู้เรียนผ่านการแสดงออก (Acting Out) เสริมสร้างความเชื่อมั่นและเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบ วิเคราะห์บทบาทการแสดงและการทำงานอย่างมีเหตุผลขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ ในกลุ่ม (พรรัตน์ คำรณ, 2547 : 12-13) การใช้กิจกรรม DIE ในการเรียนการสอน นอกจากผู้เรียนจะสนุกสนานกับการเล่นบทบาทสมมติแล้ว ยังทำให้ผู้เรียนขยายมุมมองเพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจกับเนื้อหาที่ได้เรียนรู้อย่างมีเหตุผล และแก้ปัญหาการท่องจำโดยไม่ได้อุบัติบนพื้นฐานของความเข้าใจเนื้อหาที่เรียนได้

2. ละครเพื่อการศึกษา (Theatre In Education) นิยมเรียกว่า TIE เป็นกิจกรรมทางการแสดงละครโดยกลุ่มหรือคณะละครอาชีพ (Professional Theatre Group) ที่จัดแสดงละครโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ความรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ชมตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยใช้สื่อการละครเป็นเครื่องมือ หรือหมายถึง ผลงานละครเวทีที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบของละครเวทีโดยทั่วไป เพียงแต่อาจจะมีการดัดแปลงให้คงไว้เพียงความเรียบง่ายในเชิงเทคนิค เพื่อความคล่องตัวในการสัญจรไปตามสถานที่ต่างๆ ละครเพื่อการศึกษาจะต้องเน้นคุณภาพของการนำเสนอ รวมถึงการแสดง การกำกับการแสดง การเขียนบท ตลอดจนการออกแบบกิจกรรม และการออกแบบองค์ประกอบทุกด้านอย่างมืออาชีพ ซึ่งมุ่งเน้นที่จะใช้ประสบการณ์จากการชมละครเวทีมาเป็นเครื่องมือในการให้ความรู้แก่ผู้ชม กระตุ้นให้เกิดคำถาม และแสวงหาคำตอบอันเป็นสาระต่อการใช้ชีวิต

3. ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) เป็นรูปแบบหนึ่งในเครื่องมือเพื่อการพัฒนาทักษะต่างๆ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มุ่งเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสมมติบทบาทหรือการแสดงละคร ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัยและเน้นอิสรภาพในการคิดและการแสดงออกของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์, 2546 : 10) ไม่ใช่ผลผลิตทางการละคร จึงไม่ต้องการผู้ชมที่เป็นทางการ โดยมีกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ อย่างเกิดขึ้นตอน เช่น พัฒนาสมาธิ การสังเกต จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ การสื่อสารทั้งทางร่างกายและการใช้ภาษา การอ่าน พัฒนาทักษะสังคม การเคารพในตนเองหรือการเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง การตระหนักถึงประเด็นปัญหาสังคม เข้าใจสภาพความเป็นจริงในสังคม เข้าใจในศิลปะที่แท้ของศิลปะการแสดง และพัฒนาให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน มุ่งเน้นที่ทักษะของปัจเจกบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมทุกเพศทุกวัย

4. โซซิโอดรามา (Sociodrama) เป็นกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ที่เน้นเรื่องการแก้ปัญหาส่วนบุคคล อาจคล้ายกับการบำบัด แต่เป็นการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีปัญหาบางอย่างร่วมกันหรือคล้ายคลึงกันได้ทดลองเผชิญกับสถานการณ์ที่สมมติขึ้น แล้วแสดงความคิดเห็นความรู้สึก หรือมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยไม่ได้เตรียมการหรือซ้อมล่วงหน้า กระบวนการนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เตรียมการแก้ปัญหาต่างๆ และประเมินผลได้ผลเสีย ด้วยการสวมบทบาทเป็นตัวละครที่เผชิญกับเรื่องราวที่ยากต่อการตัดสินใจหรือแก้ไข เพื่อให้แต่ละคนได้เข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น โซซิโอดรามาเป็นกระบวนการทางการละครที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากรในองค์กร การพัฒนาด้านศาสนา พัฒนาชุมชน หรือเพื่อการบำบัดทางจิต และปรับใช้ได้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกกลุ่มวัย

5. ฟอรัมเธียเตอร์ (Forum Theatre) เป็นรูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้นำศิลปะการละครไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ปัญหาของปัจเจกบุคคลคือปัญหาของสังคม ฟอรัมเธียเตอร์เป็นการแสดงละคร โดยนักแสดงอาชีพ ที่จำลองสถานการณ์ของประเด็นปัญหาให้กับสมาชิกในชุมชนหรือกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับชม และเมื่อการแสดงได้ดำเนินมาถึงจุดที่ตัวละครจะต้องตัดสินใจ หรือต้องแก้ไขปัญหาก็จะหยุดแสดงเพื่อให้ผู้ชมหรือผู้เข้าร่วมได้เสนอทางออก หรืออาจทดลองสวมบทบาทของตัวละครนั้นๆ ด้วยตนเอง เป็นการเตรียมการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจ เพื่อจะได้เห็นผลลัพธ์หรือผลที่ตามมา

6. โพรเซสเธียเตอร์ (Process Theatre) เป็นรูปแบบการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ผ่านประสบการณ์จากโลกสมมติ (Fictional World) ที่ผู้นำกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้เรียนได้ร่วมกันสร้างขึ้น โดยผู้นำกิจกรรมจะเป็นผู้กำหนดกรอบกว้างๆ สำหรับรายละเอียดจะขึ้นอยู่กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั่นเอง โครงสร้างของกิจกรรมเหมือนเป็นละครเรื่องหนึ่ง เส้นการเดินทางในเรื่องในแต่ละฉากจะใช้กิจกรรมที่แตกต่างกันไปเพื่อเป็นรูปแบบในการดำเนินเรื่อง เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหา การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การเรียนรู้ที่จะเข้ากับผู้อื่น และการย้อนมองดูตัวเองระหว่างร่วมกิจกรรม การสวมบทบาทสมมติเชิงกลุ่มจะไม่มีผู้ชมเป็นทางการ เพื่อสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เปิดโอกาสให้ใช้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างเสรี ขณะเดียวกันมีการวิเคราะห์ข้อมูล หรืออาจมีการเพิ่มข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญเข้ามาเสริม

จากรูปแบบของการนำศิลปะการละครไปใช้เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบวัตถุประสงค์และลักษณะของละครประเภทต่างๆ

ประเภทละคร	ลักษณะของละคร
ละครในการศึกษา หรือละครการศึกษา (Drama-in- Education)	ไม่เป็นละครเพื่อผู้ชม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผู้ร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียน (ไม่ใช่เพื่อผู้ชม) อาจใช้กิจกรรมละครเป็นนวัตกรรมในการสอนและบูรณาการเนื้อหาความรู้ในวิชาต่างๆ เน้นที่“กระบวนการ” ในการจัดกิจกรรมให้มีขั้นตอนที่จะช่วยให้ผู้เรียน ได้พัฒนาในด้านต่างๆ ผ่านการฝึกทักษะทางด้านละคร
ละครเพื่อการศึกษา (Theatre In Education)	เป็นละครเพื่อผู้ชม มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ผลงานละครเวทีในการกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดคำถาม เกิดความคิดอันจะนำไปสู่การอภิปรายถกเถียง และแสวงหาความรู้เกี่ยวกับ “ประเด็น” จากละคร เน้นที่การใช้ผลงานละครเป็น “สื่อกลาง” ในการกระตุ้นผู้ชมให้เกิดแง่คิดและความสนใจในประเด็นที่เฉพาะเจาะจง โดยมากประเด็นเหล่านี้มักจะเกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม หรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวัยของผู้ชม
ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama)	ไม่เป็นละครเพื่อผู้ชม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผู้ร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียน (ไม่ใช่เพื่อผู้ชม) เน้นที่“กระบวนการ” ในการจัดกิจกรรมให้มีขั้นตอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาในด้านต่างๆ ผ่านการฝึกทักษะทางด้านละคร โดยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสมมติบทบาทหรือการแสดงละครกาย ใต้บรรยากาศที่ปลอดภัยและเน้นอิสรภาพในการคิดและการแสดงออกของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
โซซิโอดรามา (Sociodrama)	ไม่เป็นละครเพื่อผู้ชมเป็นกระบวนการกลุ่มที่เน้นเรื่องการแก้ปัญหาส่วนบุคคลที่มีปัญหาบางอย่างร่วมกันได้ทดลองเผชิญกับสถานการณ์ที่สมมติขึ้นเพื่อเตรียมการแก้ปัญหาต่างๆ ล่วงหน้า
ฟอรัมเธียเตอร์ (Forum Theatre)	เป็นละครเพื่อผู้ชม แสดงโดยนักแสดงอาชีพ ด้วยการจำลองสถานการณ์ของประเด็นปัญหาให้กับสมาชิกในชุมชนหรือกลุ่มผู้เข้าร่วมได้รับชมเมื่อการแสดงได้ดำเนินมาถึงจุดที่ตัวละครจะต้องตัดสินใจหรือต้องแก้ไขปัญหาก็จะหยุดแสดงเพื่อให้ผู้ชมหรือผู้เข้าร่วมได้เสนอทางออกเตรียมการแก้ปัญหาเพื่อจะได้เห็นผลลัพธ์ที่ตามมา

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ประเภทละคร	ลักษณะของละคร
โพรเซสเธียเตอร์ (Process Theatre)	ไม่เป็นละครเพื่อผู้ชม การใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาผ่านประสบการณ์จากโลกสมมติที่ผู้ นำกิจกรรมและผู้เข้า ร่วมกิจกรรมร่วมกันสร้าง และนำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหาโดยรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละฉาก
ละครเวที (Theatre)	เป็นละครเพื่อผู้ชม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์ผลงานด้านละครเวทีเพื่อให้ผู้ชมทั่วไปได้รับความบันเทิงและสาระผ่านผลงานอันเป็นงานศิลปะ มุ่งเน้นความสมบูรณ์แบบมืออาชีพ ไม่ว่าจะเป็นด้านบท การแสดง การกำกับ การแสดง และการออกแบบฉาก เสียง เครื่องแต่งกาย

โดยภาพรวม ศิลปะการละครเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา คือกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ทั้งในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้แสดงกับผู้ชม โดยใช้ศิลปะและเครื่องมือทางการละครมาผสมผสานกันเพื่อนำเสนอปัญหาหรือความต้องการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ศิลปะการละครเป็นสื่อที่สามารถประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้ง่าย ดังนั้นรูปแบบของละครที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันจึงมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับเครื่องมือที่มีอยู่ในท้องถิ่น ระดับการร่วมมือที่ต้องการจะพัฒนา และแบบแผนทางวัฒนธรรม

กระบวนการของศิลปะการละคร

กิจกรรมในละครเป็นกระบวนการ (Process) ที่มีขั้นตอน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนเป็นกระบวนการเรียนรู้ในตัวเอง ซึ่งปาริชาติ จินวัฒน์ภรณ์ (2546 : 35-37) ได้แสดงทัศนะไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน” ว่า นักทฤษฎีการละคร 2 ท่าน คือ วินนี เฟร็ด วอร์ด (Winefred Ward) เชื่อว่ากระบวนการพัฒนาละครต้องเป็นไปทีละขั้น โดยฝึกจากง่ายไปหายาก คือฝึกการพูดค้นสด และ ไบรอัน เวย์ (Brian Way) เชื่อว่า กระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการฝึกทักษะละครนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นแบบขั้นบันไดเบ็ดเสร็จ หรือแบบขั้นตอนแยกออกจากกันทีละขั้น หากแต่เป็นเสมือนวงกลมที่อยู่ซ้อนๆ กัน แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีการแบบวอร์ดหรือแบบเวย์ สิ่งที่เป็นหลักการสำคัญคือ การให้ความสำคัญต่อกระบวนการมากกว่าผลผลิต การฝึกทักษะอย่างหนึ่งก็จะเสริมหรือหนุนนำทักษะอื่นๆ ผู้เรียนต้อง “สะสม” ประสบการณ์ฝึกทักษะการแสดงเหล่านี้

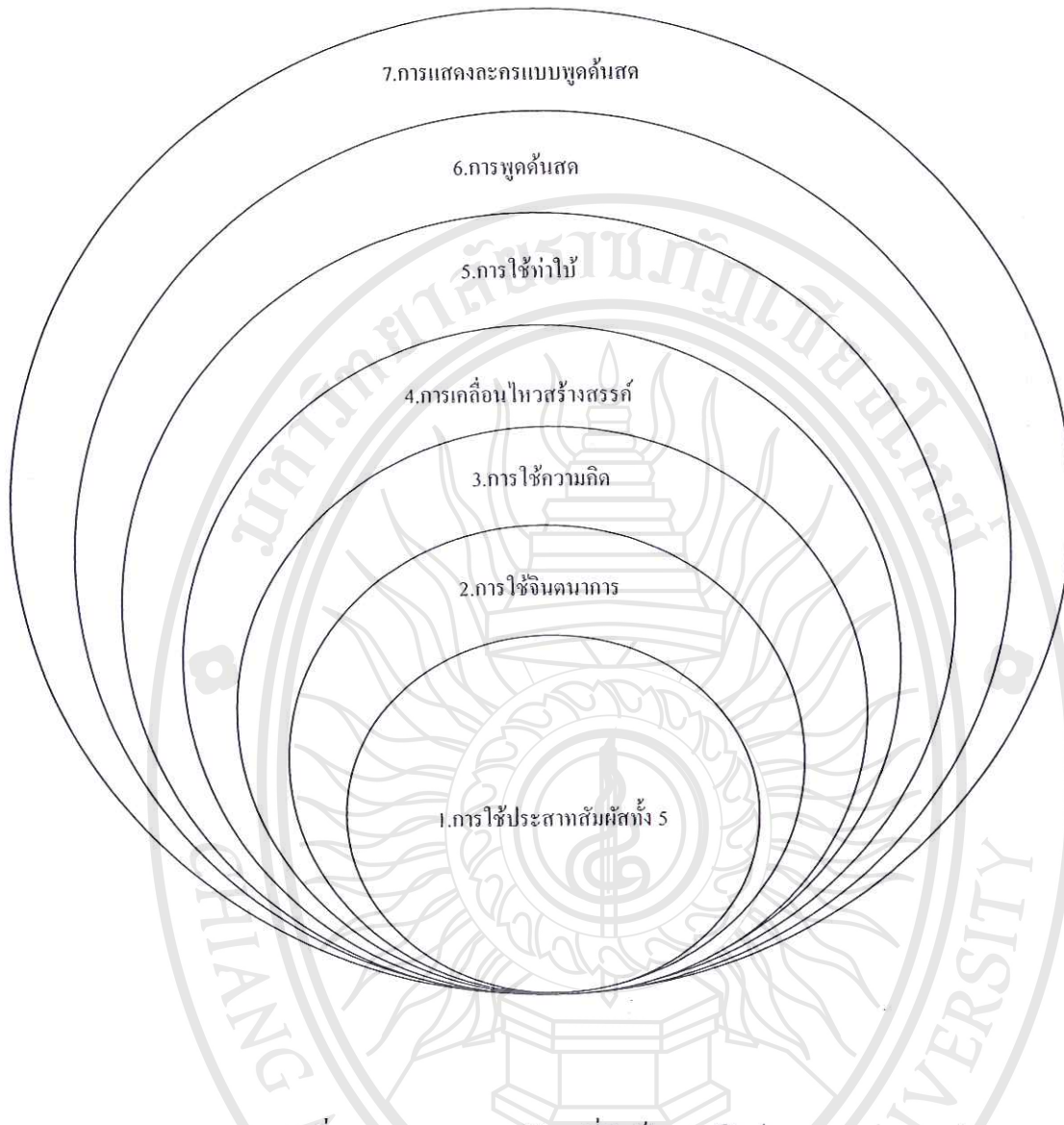
ไปเรื่อยๆ ดังนั้นกระบวนการของการฝึกละคร จึงมักจะเริ่มต้นจากสิ่งที่คุณมีความรู้หรือคุ้นเคยอยู่แล้ว จากนั้นผู้นำจึงจะจัด ประสบการณ์เชื่อมโยงจากสิ่งที่คุณร่วมกิจกรรมรู้จักอยู่แล้วไปสู่การเรียนรู้ใหม่ๆ ที่กว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้นและมุ่งหวังที่จะพัฒนาการทำงานของสมองทั้งสองซีก

สอดคล้องกับ พรพิไล เลิศวิชา (2548 : 1-5) แสดงทัศนะของบทบาทของศิลปะการละครกับกระบวนการพัฒนาสมอง สรุปได้ดังนี้ ศิลปะการละครสามารถพัฒนาศักยภาพของสมองต้องเข้าใจโครงสร้างและการทำงานของสมอง กล่าวคือ การนำข้อมูลทุกชนิดเข้าสู่สมอง ถ้าผ่านอารมณ์ความรู้สึก ฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) ซึ่งเป็นสมองส่วนความจำ จะส่งความรู้ทั้งหมดเข้าสู่ระบบความจำถาวรของสมอง ถ้าไม่มีอารมณ์มากำกับการเรียนรู้ หรือไม่เกิดความรู้สึกร่วมสมองส่วนที่เรียกว่า อะมิกดาลา (Amygdala) ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดอารมณ์ต่างๆ จะไม่ส่งสัญญาณไปยังฮิปโปแคมปัส และจะย้ายข้อมูลไปสู่หน่วยความจำชั่วคราว ที่มีระยะเวลาเพียงประมาณ 7 นาทีถึง 3 วัน จึงจะถูกกลบออกไป หากข้อมูลนั้นๆ มีความสนุกน่าตื่นเต้น อะมิกดาลาจะส่งสัญญาณไปยังฮิปโปแคมปัส เพื่อแปลว่าข้อมูลนี้มีความสำคัญ และจะส่งไปยังพื้นผิวสมอง (Cortex) ซึ่งเป็นสมองส่วนคิดและบันทึกความจำถาวร ด้วยหลักการการทำงานของสมองดังกล่าว การเรียนที่ไม่ผ่านอารมณ์จะไม่ช่วยให้สมองเกิดการพัฒนาดังนั้น ศิลปะการละครมีส่วนช่วยในการพัฒนาสมองทั้ง 2 ซีก โดยการรับรู้ผ่านอารมณ์ทั้งภาพและเสียง ในกิจกรรมของกระบวนการศิลปะการละครซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. การสร้างสมาธิ ได้แก่ กิจกรรมการเล่นที่ต้องใช้สมาธิในการบรรลุเป้าหมาย
2. การฝึกการหายใจ เป็นปัจจัยหลักในการฝึกทักษะการพูดและการออกเสียง
3. การพัฒนาทักษะด้านประสาทสัมผัส ได้แก่ การเห็น ได้ยิน ดมกลิ่น สัมผัสทางกาย และรสสัมผัส เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ การสังเกต จินตนาการ และสามารถลงรายละเอียดในการแสดง
4. การพัฒนาทักษะทางร่างกายผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหว เพื่อให้ร่างกายมีความยืดหยุ่นและสร้างความสามารถในการควบคุมการใช้งานของกล้ามเนื้อ เพื่อใช้ร่างกายในการสื่อความหมาย
5. การค้นสดเป็นกิจกรรมการพัฒนาปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ฝึกการตัดสินใจ ซึ่งอาจใช้กิจกรรมบทบาทสมมติเป็นเครื่องมือในการฝึกฝน

กิจกรรมในกระบวนการศิลปะการละครที่กล่าวมา ล้วนเป็นปัจจัยในการผลักดันให้
 สมองหาช่องทางใหม่ๆ หรือทางเลือกใหม่ๆ ที่จะคิดสร้างสรรค์ กระบวนการศิลปะการละครจึง
 นับเป็นองค์รวมแห่งกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสมองของมนุษย์ได้อย่างไม่
 สิ้นสุด

ในทำนองเดียวกัน ปาริชาติ จึงวิวัฒนาการ (2546 : 37) ได้แสดงทักษะเพิ่มเติมในเรื่อง
 ของกิจกรรมของกระบวนการศิลปะการละครที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในด้านทักษะ
 ต่างๆ ซึ่งสรุปออกมาเป็น ภาพ 2.6 นั่นคือ การแสดงทักษะที่จำเป็นของศิลปะการละคร โดยเริ่มจาก
 การใช้ประสบการณ์จากการสัมผัสทั้ง 5 (Sensory Recall) นำไปสู่จินตนาการ (Imagination) และ
 ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การเคลื่อนไหวสร้างสรรค์ การใช้ทำใบ้ การพูดค้นสด (Verbal
 Improvisation) ซึ่งนำไปสู่การสวมบทบาทสมมติ (Role Play) ภายใต้สถานการณ์และกติกาที่ตกลง
 ร่วมกัน ก่อให้เกิดการแสดงละครในแบบค้นสด (Improvisational Drama) ซึ่งต้องใช้จินตนาการ
 ผสมกับการใช้ปฏิภาณ อยู่บนพื้นฐานของ “สิ่งที่ผู้เรียนมีอยู่แล้วในตัวเอง” (ความรู้หรือทักษะแต่
 เดิม) แล้วพัฒนาทักษะดังกล่าวโดยผสมแนวคิดแบบเวิร์ดและ/หรือแบบเวย์ กับวิธีอื่นๆ ที่เหมาะ
 สมกับวัยและภูมิหลังของผู้เรียน หลังจากที่ได้แสดงละครเสร็จแล้ว กระบวนการประเมินผลการ
 แสดง ตลอดจนการบูรณาการความรู้ที่ได้จากละครไปสู่ชีวิตจริงนั้น จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้
 ใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งสรุปใน ภาพที่ 2.6 ดังนี้

ภาพที่ 2.6 วงกลมแสดงทักษะที่จำเป็นของศิลปะการละคร

ที่มา : ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์ 2546 : 37

ในขณะเดียวกัน กลุ่มละครมะขามป้อมนำกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านรูปแบบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมแวดล้อม เกิดความตระหนักรู้และภาคภูมิใจในตนเอง ตลอดจนสามารถพัฒนาทรัพยากรภายในตนเอง จากการฝึกฝนเรียนรู้ ค้นหา ทดลอง ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์และกิจกรรมละคร ที่สามารถสะท้อนปัญหา หรือ

บอกเรื่องราวความคิดของกลุ่มหรือชุมชนของตนเอง ร่วมกับการใช้เทคนิคทางการพัฒนาอื่นๆ เช่น การระดมสมอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การศึกษาข้อมูล เป็นต้น จนกระทั่งผู้เข้าร่วมโครงการ มีทักษะในการผลิตละครเพื่อการพัฒนา ในระดับที่สามารถนำละครที่สร้างอย่างง่าย ๆ ไปจัดแสดง แก่ผู้ชมในชุมชนของตน ถือเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับสู่ชุมชนอันจะนำไปสู่การแสวงหาข้อสรุป หรือหนทางแก้ไขร่วมกันระหว่างผู้แสดงและชุมชน โดยมีขั้นตอนในส่วนของ การฝึกทักษะการแสดงและทักษะละครเพื่อการพัฒนาผู้เข้าอบรมในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม โดยใช้กระบวนการละครเป็นศูนย์กลาง ดังนี้

1. พัฒนาศักยภาพภายในตัวบุคคล (Personal Resources)
2. พัฒนาทักษะทางสังคม (Inter Personal Resources)
3. พัฒนาความรู้และทักษะทางการแสดง (Basic Acting Skill) และการทำละครอย่างง่าย
4. การเรียนรู้ผ่านกระบวนการจริง (Learning by Doing)
5. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experimental Method) เน้นการบูรณาการความรู้และทักษะต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมด้วยชุดกิจกรรมย่อย ดังต่อไปนี้

5.1 การเตรียมความพร้อม เพื่อสร้างความคุ้นเคย เตรียมพร้อมของร่างกายและจิตใจในการทำกิจกรรมละครให้กับผู้เข้าอบรม และยังช่วยให้วิทยากรรู้พื้นฐานของผู้เข้าร่วมอบรม จากกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมละลายพฤติกรรม กิจกรรมการรู้จักตนเองและผู้อื่น และกระบวนการกลุ่ม (Group Dynamic)

5.2 การฝึกทักษะพื้นฐาน การฝึกทักษะพื้นฐานการแสดงจะถูกออกแบบให้เป็นเกมหรือกิจกรรมละคร (Theatre Game) แบบบูรณาการ ที่ช่วยให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกฝนตนเองร่วมกับกลุ่มเพื่อน ในทักษะย่อยต่างๆ ดังนี้ การฝึกสมาธิ (Concentration) การจินตนาการ (Imagination) การสร้างความเชื่อ (Believing) การสื่อสารโดยใช้ร่างกาย (Body Expression & Mime) การฝึกใช้เสียง (Voice Training) การสร้างเรื่องอย่างง่าย (Story Telling)

โดยมีการศึกษาข้อมูลและประเด็นปัญหาร่วมกัน วิเคราะห์เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการผลิตงานละคร และจัดแสดงละครในชุมชน โดยมีขั้นตอน คือ ประชาสัมพันธ์ในชุมชนที่จะเข้าไปแสดง จัดกิจกรรมก่อนการแสดงเพื่อเตรียมความพร้อมของผู้ชม จัดกิจกรรมการแสดง และเมื่อแสดงจบได้จัดกิจกรรมหลังการแสดง โดยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้ชมถึงประเด็นปัญหาที่นำเสนอ

ในละคร และขั้นตอนต่อไปคือ การประเมินผลและสรุปทเรียนระหว่างทีมวิทยากรและผู้เข้าอบรม ว่าตรงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้หรือไม่ เพื่อเตรียมวางแผนงานในระยะต่อไป

นอกจากนี้ โครงการสื่อชาวบ้าน (2528 : 46-48) ได้จัดทำคู่มือการใช้สื่อการสอนแบบ ละครและการละครสำหรับเด็ก กล่าวถึงกระบวนการของละครสร้างสรรค์ ที่มีผู้สอนเป็นผู้ทำหน้าที่ เป็นผู้นำกิจกรรม ซึ่งต้องพิจารณาตามความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยมีขั้นตอนในกิจกรรม ละคร ดังนี้

1. การฝึกการเคลื่อนไหว คือ การฝึกการเคลื่อนไหวร่างกาย ให้สอดคล้องกับความคิด และอารมณ์
2. การฝึกประสาททั้ง 5 และ จินตนาการ คือ การทำให้ประสาททั้ง 5 ส่วน ใช้การได้ละเอียดและสัมพันธ์กันดีขึ้น ช่วยทำให้เกิดความสนใจในมนุษย์ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน
3. เกมละครใบ้ คือ การฝึกการสื่อสารด้วยร่างกายโดยไม่อาศัยคำพูด
4. เกมละครสด คือ การฝึกการใช้ภาษา โดยกำหนดสถานการณ์ เพื่อหัดใช้ปฏิภาณไหวพริบ
5. การเล่นเกมเป็นเรื่อง คือ การนำเอาเกมที่เล่นในละครใบ้หรือละครสด หรือรูปภาพต่างๆ มาใช้จินตนาการปะติดปะต่อสร้างเรื่องออกมา
6. การวิจารณ์สรุปผลการเล่นเกมละคร

ในขณะที่ สุจิตรา แก้วสีนวล (2545 : 34-35) ได้สรุปขั้นตอนของกระบวนการละครสร้างสรรค์ ในโครงการ The Lost Child Project ซึ่งเป็นโครงการสร้างคุณค่าในตนเองของเด็กที่ถูกทารุณ ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมละครสร้างสรรค์ โดยมีกระบวนการทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. ขั้นการเตรียม (Preparation) เป็นขั้นตอนการเตรียมตัวทั้งร่างกายและจิตใจของเด็ก เพื่อให้รู้จักตนเองและคนในกลุ่ม สิ่งสำคัญคือการจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสนุกสนาน การเรียนรู้ที่เป็นทั้งผู้ดูและผู้ฟัง การสร้างให้เกิดการยอมรับหรือไม่มีการตัดสินในกลุ่ม โดยใช้ “วงกลมปลอดภัย” ประกอบกับการเล่นเกมและกิจกรรมเพื่อความผ่อนคลายและรู้สึกปลอดภัย ด้วยกระบวนการสื่อสารทั้งการสื่อสารโดยใช้คำพูด (Verbal Communication) และการสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด (Nonverbal Communication)

2. ขั้นตอนการประภาความคิดสร้างสรรค์ (Creation) เป็นขั้นตอนการดึงความคิดจินตนาการ และอารมณ์ความรู้สึกของกลุ่ม โดยวิธีการทางศิลปะ เช่น การวาดภาพ การร้องเพลง การแสดง และการใช้จังหวะต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้เกิดการจุดประกายความคิดสร้างสรรค์

3. ขั้นตอนการจัดทำเรื่องราว (Constructing Format) ถือเป็นส่วนสำคัญในการนำชิ้นงานต่างๆ ที่เด็กพัฒนาขึ้นมารวมกัน โดยมีผู้นำกิจกรรม (Facilitate) รวบรวมความคิดเห็นของเด็กทั้งหมดมาจัดทำเป็นเรื่องที่ใช้แสดง ซึ่งขั้นตอนนี้ครอบคลุมการซ้อมและการจัดทำอุปกรณ์ประกอบการแสดงทั้งหมด

4. ขั้นตอนการแสดง (Presentation) เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากเด็กเข้าอบรมและทำงานร่วมกัน การแสดงเป็นผลจากความคิดและความร่วมมือของเด็ก และนำเสนอด้วยรูปแบบที่แตกต่างกัน เด็กจะได้รับการปรบมือจากผู้ชมทำให้เกิดความมั่นใจและภูมิใจในตัวเองมากขึ้น

5. ขั้นตอนผลตอบกลับ (Feeding Back/Looking Forward) จัดเป็น 3 รูปแบบ คือ

5.1 ช่วง ถาม-ตอบ เป็นช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับละคร

5.2 ช่วงการฟังผลตอบกลับอย่างเป็นทางการ โดยให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นต่อการอบรมละคร สิ่งที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสิ่งที่เด็กๆ อยากให้มีขึ้นในอนาคต

5.3 ช่วงการฟังผลตอบกลับอย่างไม่เป็นทางการ เกิดขึ้นในช่วงงานเลี้ยงภายหลังการแสดง เพื่อฉลองความสำเร็จ และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ผ่านมาแก่กันและกัน

เช่นเดียวกัน สรวณีย์ สุขุมวาท (2553 : 2-18) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาจิตปัญญาบัณฑิต ผ่านกลไกการสื่อสารเต็มรูปแบบที่เรียกว่าศิลปะการละคร” โดยใช้กระบวนการสื่อสารเต็มรูปแบบ ทั้งการสร้างเรื่อง การทำเรื่องให้น่าตื่นเต้น เร้าใจ เชิญชวน บนรากฐานการศึกษาเรื่องราวบริบทภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และนิเวศวิถี ด้วยกระบวนการทางการละคร ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ

1. กระบวนการสร้างเรื่อง
2. กระบวนการสร้างงานละคร
3. บริบททางสังคมวัฒนธรรมและสำนักประวัติศาสตร์

ดังนั้น กระบวนการดังกล่าว จะเสร็จสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีการสื่อสารระหว่าง ผู้เล่า (นักแสดง) และผู้ฟัง (คนดู) โดยมี ตัวบท ที่ปรับเปลี่ยนเนื้อหาด้วยการผูกเรื่องราว (Fictionalization) และเล่าผ่านนักแสดง โดยใช้วัจนะและหรืออวัจนะภาษา

จากแนวคิด ทฤษฎี และหลักการของการเรียนรู้ด้วยกระบวนการศิลปะการละคร ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และบูรณาการเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการศิลปะการละคร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ กล่าวคือละครเป็นพหุศาสตร์ คือ ศิลปะการละครเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง ศิลปะการละครเป็นสื่อ และศิลปะการละครเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา เมื่อนำมาพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ทักษะ 3 ส่วนสำคัญทางศิลปะการละครของผู้สื่อสาร/นักแสดง ซึ่งหมายถึงนักศึกษาสาขาศิลปะการแสดงผู้เข้าอบรมในโครงการวิจัยนี้ ได้แก่ ทักษะทางร่างกาย (Body) ทักษะการใช้เสียง (Voice) และทักษะการสร้างสมาธิและจินตนาการ (Concentration & Imagination) โดยใช้กิจกรรมพื้นฐานทางศิลปะการละคร สร้างแผนการจัดกิจกรรมด้วยศิลปะการละคร ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรม 9 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สัมผัสทั้ง 5 คือ การฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาประสาทสัมผัสทั้ง 5 ส่วน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษามีสมาธิ ความละเอียดรอบคอบ ช่างสังเกตช่างจดจำในการได้เห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส และการได้สัมผัส แล้วนำมาใช้ในการสื่อสารเพื่อการแสดง

ขั้นตอนที่ 2 สมาธิและจินตนาการ คือ การฝึกสมาธิและการฝึกใช้จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษาพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และกระบวนการคิดอย่างอิสระและเป็นระบบผ่านงานศิลปะและการแสดง

ขั้นตอนที่ 3 เสียง คือ การฝึกปฏิบัติการควบคุมการหายใจกับการใช้เสียง ฝึกการตีความ และการสื่อสารด้วยเสียง

ขั้นตอนที่ 4 การเคลื่อนไหวและละครใบ้ คือ การฝึกปฏิบัติการเคลื่อนไหวของร่างกายเพื่อการสื่อสาร

ขั้นตอนที่ 5 การค้นสด คือ การฝึกปฏิบัติการใช้ไหวพริบในการแสดงโดยไม่มีการเตรียมการล่วงหน้า

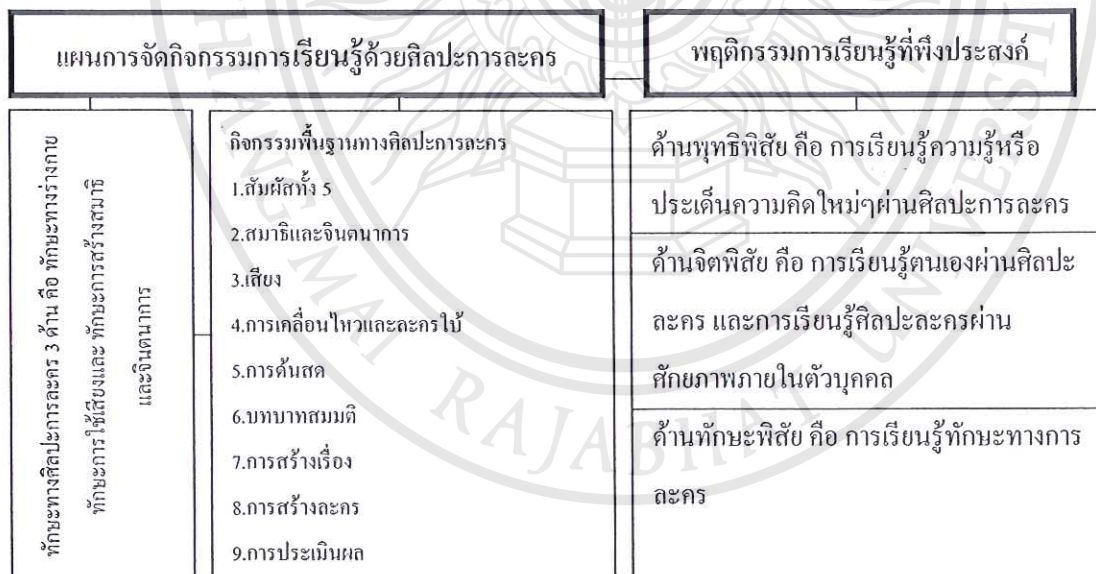
ขั้นตอนที่ 6 บทบาทสมมติ คือ การฝึกปฏิบัติการสร้างตัวละครเชื่อมโยงกับสถานการณ์สมมติ

ขั้นตอนที่ 7 การสร้างเรื่อง คือ การฝึกปฏิบัติเพื่อสร้างประเด็นความรู้ใหม่โดยการสร้างเรื่องอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 8 การสร้างละคร คือ การฝึกปฏิบัติเพื่อสร้างละครทุกขั้นตอนอย่างง่ายโดยมีเพื่อนภายในกลุ่มและผู้สอนเป็นผู้ชม

ขั้นตอนที่ 9 การประเมินผล คือ การฝึกประเมินผลในกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะการแสดง ซึ่งมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การประเมินผลระหว่างปฏิบัติกิจกรรมแต่ละส่วน และการประเมินผลการเรียนรู้ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของแผนการจัดกิจกรรมด้วยศิลปะการละคร

เมื่อนักศึกษาศิลปะการแสดงได้ผ่านการอบรมกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะการแสดง จะเกิดผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลจากการค้นพบมาวิเคราะห์และออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละครเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ของนักศึกษาสาขาศิลปะการละคร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดยสรุปเป็น ภาพที่ 2.7 ดังนี้

ภาพที่ 2.7 แผนการจัดกิจกรรมศิลปะการละครเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

ที่มา : ผู้วิจัยสรุปจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมินตามสภาพจริง

ความหมายของการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)

สุวิมล ว่องวานิช (2546 : 13) ให้ความหมายของ การประเมินตามสภาพจริง ว่าเป็น กระบวนการตัดสินความรู้ความสามารถและทักษะต่างๆ ของผู้เรียนในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยใช้เรื่องราว เหตุการณ์ สภาพจริงหรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนตอบสนองโดยการแสดงออก ลงมือกระทำ หรือผลิต จากกระบวนการทำงานตามที่คาดหวัง และผลผลิตที่มีคุณภาพ จะเป็นการสะท้อนภาพเพื่อลงข้อสรุปถึงความรู้ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด น่าพอใจหรือไม่ อยู่ในระดับความสำเร็จใด

สอดคล้องกับความหมายของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 20) ได้กล่าวว่า การประเมินสภาพจริงเป็นการประเมินจากการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยงานหรือกิจกรรมที่มอบหมายให้ผู้ปฏิบัติ จะเป็นงานหรือสถานการณ์ที่เป็นจริง (Real Life) หรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง จึงเป็นงานที่มีสถานการณ์ซับซ้อน (Complexity) และเป็นองค์รวม (Holistic) มากกว่างานปฏิบัติในกิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไป

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 175) กล่าวว่า การประเมินสภาพจริง เป็นการประเมินการกระทำ การแสดงออกหลาย ๆ ด้านของผู้เรียนตามสภาพความเป็นจริงทั้งในและนอกห้องเรียน มีลักษณะเป็นการประเมินแบบไม่เป็นทางการ การทำงานของผู้เรียน ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและการแสดงออก โดยเน้นผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบและเป็นผู้ผลิตความรู้ ได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจริงหรือคล้ายจริง ได้แสดงออกอย่างเต็มความสามารถ

จากความหมายดังกล่าวสรุปว่า การประเมินสภาพจริง (Authentic Assessment) เป็นการประเมินจากการวัดโดยให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริง

แนวคิดและหลักการของการประเมินผลตามสภาพจริง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 183) กล่าวไว้ว่า

1. การประเมินตามสภาพจริง ไม่เน้นการประเมินทักษะพื้นฐาน (Skill Assessment) แต่เน้นการประเมินทักษะการคิดที่ซับซ้อน (Complex Thinking Skill) ในการทำงานความร่วมมือในการแก้ปัญหา และการประเมินตนเองทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน

2. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการวัดและประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน

3. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการสะท้อนให้เห็นการสังเกตสภาพงานปัจจุบัน (Current Work) ของผู้เรียนและสิ่งที่คุณเรียนได้ปฏิบัติจริง

4. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการผูกติดผู้เรียนกับงานที่เป็นจริง โดยพิจารณาจากงานหลาย ๆ ชิ้น

5. ผู้ประเมินควรมีหลาย ๆ คน โดยมีการประชุมระหว่างกลุ่มผู้ประเมินเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

6. การประเมินต้องดำเนินการ ไปพร้อมกับการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

7. นำการประเมินตนเองมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินตามสภาพที่แท้จริง

8. การประเมินตามสภาพจริง ควรมีการประเมินทั้ง 2 ลักษณะ คือ การประเมินที่เน้นการปฏิบัติจริง และการประเมินจากแฟ้มสะสมงาน

นอกจากนี้ อนุวัติ ภูณแก้ว (2548 : 113) กล่าวถึงหลักการของการประเมินผลจากสภาพจริงไว้ดังนี้

1. เป็นการประเมินความก้าวหน้า และการแสดงออกของผู้เรียนแต่ละคนบนรากฐานของทฤษฎีทางพฤติกรรมการณ์การเรียนรู้ โดยใช้เครื่องมือการประเมินที่หลากหลาย

2. การประเมินตามสภาพจริง จะต้องมียุทธศาสตร์บนพัฒนาการและการเรียนรู้ทางสติปัญญาที่หลากหลาย

3. หลักสูตรสถานศึกษา ต้องให้ความสำคัญต่อการประเมินตามสภาพจริง คือ หลักสูตรต้องพัฒนามาจากบริบทที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ และที่ต้องเรียนรู้ให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

4. การเรียน การสอน การประเมินผล จะต้องหลอมรวมกันและการประเมินต้องประเมินต่อเนื่องตลอดเวลาที่ทำการเรียนการสอน โดยผู้เรียนมีส่วนร่วม

5. การเรียน การสอน การประเมิน เน้นสภาพที่สอดคล้อง หรือ ใกล้เคียงกับธรรมชาติความเป็นจริงของการดำเนินชีวิต และควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดงานด้วยตนเอง

6. การเรียนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพให้เต็มที่สูงสุด ตามสภาพที่เป็นจริงของแต่ละบุคคล เริ่มตามศักยภาพของตนเอง การเรียน การสอน และการประเมินต้องเกี่ยวเนื่องกันและเน้นการปฏิบัติจริงในสภาพที่ใกล้เคียงหรือสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

ลักษณะสำคัญของการวัดและการประเมินผลจากสภาพจริง

ลักษณะสำคัญของการวัดและการประเมินผลจากสภาพจริง (กรมวิชาการ, 2545 : 159) มีดังนี้

1. การวัดและการประเมินผลจากสภาพจริงมีลักษณะสำคัญคือ ใช้วิธีการประเมินกระบวนการคิดที่ซับซ้อนความสามารถในการปฏิบัติงาน ศักยภาพของผู้เรียนในด้านของผู้ผลิตและกระบวนการที่ได้ผลผลิตมากกว่าที่จะประเมินว่าผู้เรียนสามารถจดจำความรู้อะไรได้บ้าง

2. เป็นการประเมินความสามารถของผู้เรียน เพื่อวินิจฉัยผู้เรียนในส่วนที่ควรส่งเสริมและส่วนที่ควรแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพตามความสามารถ ความสนใจและความต้องการของแต่ละบุคคล

3. เป็นการประเมินที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมประเมินผลงานของทั้งตนเองและของเพื่อนร่วมห้อง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตัวเอง เชื่อมั่นตนเอง สามารถพัฒนาข้อมูลได้

4. ข้อมูลที่ประเมินได้จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเรียนการสอนและการวางแผนการสอนของผู้สอนว่าสามารถตอบสนองความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคลได้หรือไม่

5. ประเมินความสามารถของผู้เรียนในการถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่ชีวิตจริงได้

6. ประเมินด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีที่หลากหลายในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริง (อนุวัติ คูณแก้ว, 2548 : 115 อ้างถึง ส.วาสนา ประवाल พฤกษ์, 2544 : 1) มีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการประเมิน ต้องสอดคล้องกับสาระ มาตรฐาน จุดประสงค์การเรียนรู้และสะท้อนการพัฒนาด้วย
2. กำหนดขอบเขตในการประเมิน ต้องพิจารณาเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน เช่น ความรู้ ทักษะและกระบวนการ ความรู้สึก คุณลักษณะ เป็นต้น
3. กำหนดผู้ประเมิน โดยพิจารณาผู้ประเมินว่าจะมีใครบ้าง เช่น ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนผู้เรียน ผู้สอนผู้สอน ผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
4. เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมิน ควรมีความหลากหลายและเหมาะสมกับ วัตถุประสงค์ วิธีการประเมิน เช่น การทดสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรม แบบ ดำรวจความคิดเห็น บันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง แฟ้มสะสมงาน ฯลฯ
5. กำหนดเวลาและสถานที่ที่จะประเมิน เช่น ประเมินระหว่างผู้เรียนทำกิจกรรม ระหว่างทำงานกลุ่มหรือโครงการ วันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ เวลาว่างหรือพักกลางวัน ฯลฯ
6. วิเคราะห์ผลและวิธีการจัดการข้อมูลการประเมิน เป็นการนำข้อมูลจากการประเมินมา วิเคราะห์โดยระบุสิ่งที่วิเคราะห์ เช่น กระบวนการทำงาน เอกสารจากแฟ้มสะสมงาน ฯลฯ รวมทั้ง ระบุวิธีการบันทึกข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล
7. กำหนดเกณฑ์ในการประเมิน เป็นการกำหนดรายละเอียดในการให้คะแนนผลงานว่า ผู้เรียนทำอะไร ได้สำเร็จหรือว่ามีระดับความสำเร็จในระดับใด คือ มีผลงานเป็นอย่างไร การให้ คะแนนอาจจะให้ในภาพรวมหรือแยกเป็นราย ให้สอดคล้องกับงานและจุดประสงค์การเรียนรู้

กล่าวสรุปได้ว่าการประเมินตามสภาพจริงเป็นขั้นตอนที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกัน กำหนด ผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการ โดยวิเคราะห์จากหลักสูตรกลาง หลักสูตรท้องถิ่นและความต้องการ ของผู้เรียน มีแนวทางของงานที่ปฏิบัติ กำหนดกรอบและวิธีการประเมินร่วมกันระหว่างผู้ประเมิน และผู้ถูกประเมิน

เทคนิคและวิธีการที่ใช้ในการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริงเป็นการกระทำ การแสดงออกหลาย ๆ ด้าน ของผู้เรียนตามสภาพความเป็นจริงทั้งในและนอกห้องเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2542 : 184-193) มีวิธีการประเมินโดยสังเขปดังนี้

1. การสังเกต เป็นวิธีการที่ดีมากวิธีหนึ่งในการเก็บข้อมูลพฤติกรรมด้านการใช้ความคิด การปฏิบัติงาน และโดยเฉพาะด้านอารมณ์ ความรู้สึก และลักษณะนิสัยสามารถทำได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน หรือในสถานการณ์อื่นนอกโรงเรียน วิธีการสังเกตทำได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ด้วยการบันทึก เครื่องมืออื่น ๆ ที่ใช้ประกอบการสังเกต ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบบันทึกกระบวนนิยาม สะสม เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้เก็บข้อมูลพฤติกรรมด้านต่างได้ดี เช่น ความคิด (สติปัญญา) ความรู้สึก กระบวนการขั้นตอนในการทำงาน วิธีแก้ปัญหา เป็นต้น อาจใช้ประกอบการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มั่นใจมากยิ่งขึ้น

3. การตรวจงาน เป็นการวัดและประเมินผลที่เน้นการนำผลการประเมินไปใช้ทันทีใน 2 ลักษณะ คือ เพื่อการช่วยเหลือผู้เรียนและเพื่อปรับปรุงการสอนของผู้สอน เช่น การตรวจแบบฝึกหัด ผลงานภาคปฏิบัติ โครงการหรือโครงการงานต่างๆ เป็นต้น งานเหล่านี้ควรมีลักษณะที่ผู้สอนสามารถประเมินพฤติกรรมระดับสูงของผู้เรียนได้ สิ่งที่ควรประเมินควบคู่ไปด้วยเสมอในการตรวจงาน (ทั้งงานเขียนตอบและปฏิบัติ) คือ ลักษณะนิสัยและคุณลักษณะที่ดีในการทำงาน

4. การรายงานตนเอง เป็นการให้ผู้เรียนเขียนบรรยายหรือตอบคำถามสั้น ๆ หรือตอบแบบสอบถามที่ผู้สอนสร้างขึ้น เพื่อสะท้อนถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งความรู้ ความเข้าใจ วิธีคิด วิธีทำงานความพอใจในผลงาน ความต้องการพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น

5. การใช้บันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนผลงานผู้เรียน โดยเฉพาะความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียนจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากเพื่อนผู้สอน จากเพื่อนผู้เรียน และจากผู้ปกครอง

6. การใช้ข้อสอบแบบเน้นการปฏิบัติจริง ในกรณีที่ผู้สอนต้องการใช้แบบทดสอบ ควรใช้แบบทดสอบภาคปฏิบัติที่เน้นการปฏิบัติจริง ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

6.1 ปัญหาต้องมีความหมายต่อผู้เรียน และมีความสำคัญเพียงพอที่จะแสดงถึง ภูมิ
ความรู้ของผู้เรียนในระดับชั้นนั้น ๆ

6.2 เป็นปัญหาที่เลียนแบบสภาพจริงในชีวิตของผู้เรียน

6.3 แบบสอบต้องครอบคลุมทั้งความสามารถและเนื้อหาตามหลักสูตร

6.4 ผู้เรียนต้องใช้ความรู้ความสามารถ ความคิดหลาย ๆ ด้านมาผสมผสาน และ
แสดงวิธีคิด ได้เป็นขั้นตอนที่ชัดเจน

6.5 ควรมีคำตอบถูกได้หลายคำตอบ และมีวิธีการหาคำตอบได้หลายวิธี

6.6 เกณฑ์การให้คะแนนตามความสมบูรณ์ของคำตอบอย่างชัดเจน

7. การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน แฟ้มสะสมงานหมายถึง สิ่งที่ใช้สะสมงานของ
ผู้เรียนอย่างมีจุดประสงค์ ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายาม ความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ในเรื่อง
นั้นๆ หรือหลาย ๆ เรื่อง การประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมงานเป็นวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ตาม
สภาพจริงที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายวิธีหนึ่ง เพราะใช้การประเมินให้ผูกริดอยู่กับ
การสอนและมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนที่ชัดเจน

วิธีการประเมินตามสภาพจริงที่ได้กล่าวแล้วนั้น การที่จะได้มาซึ่งผลการเรียนรู้ที่แท้จริง
ของผู้เรียน ผู้สอนควรใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายๆ วิธีผสมผสานกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย
ครอบคลุมพฤติกรรมทุกด้านและมีจำนวนมากเพียงพอที่จะประเมินผลที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนอย่าง
มั่นใจหลักเกณฑ์ วิธีการให้คะแนนตามแนวทางการประเมินตามสภาพจริง

การให้คะแนน

หลักเกณฑ์และวิธีการให้คะแนนตามแนวทางของการประเมินตามสภาพจริงของ
ผู้เรียน ทำได้ 2 แนวทาง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 12-14) ดังนี้

แนวทางที่ 1

ให้คะแนนในลักษณะภาพรวม เป็นการให้คะแนนในความหมายว่า คะแนนนั้นเป็น
ตัวแทนความประทับใจในผลงานทั้งหมดรวมทุกด้านแล้ว มักใช้กับเครื่องมือวัดประเมินผลที่เป็น

ตัวอย่างการให้คะแนนในลักษณะภาพรวม

ตัวอย่างที่ 1 กำหนดสถานการณ์ให้ผู้เรียนคิด แล้วให้ตอบพร้อมอธิบายวิธีการคิด

เกณฑ์การให้คะแนน

- 0 = ไม่ตอบหรือตอบไม่ถูกและอธิบายวิธีคิดไม่ได้
- 1 = ไม่ตอบ แต่แสดงวิธีคิดเล็กน้อย วิธีคิดมีแนวทางจะนำไปสู่คำตอบได้
- 2 = ตอบผิดแต่มีเหตุผลหรือเกิดจากการคำนวณผิดพลาด แต่มีแนวทางไปสู่คำตอบที่ชัดเจน
- 3 = คำตอบถูก เหตุผลถูกต้อง อาจมีข้อผิดพลาดบ้าง
- 4 = คำตอบถูก แสดงเหตุผลถูกต้อง แนวคิดชัดเจน

ตัวอย่างที่ 2 ใช้แนวคิดคล้ายการประเมินแบบอิงกลุ่ม คือ แบ่งงานผู้เรียนออกเป็น 3 กอง

กองที่ 1 งานที่มีคุณภาพพิเศษ

กองที่ 2 งานที่ได้รับการยอมรับ

กองที่ 3 งานที่ไม่ได้รับการยอมรับ

แบ่งงานแต่ละกองออกเป็น 2 ระดับ แต่ละกองจะได้ระดับคะแนนเป็น

5-6, 3-4, และ 1-2 ตามลำดับ พร้อมทั้งอธิบายลักษณะงานแต่ละกอง สำหรับงานที่แสดงว่าไม่ได้ใช้ความพยายามเลยให้ “0” คะแนน

แนวทางที่ 2

ให้คะแนนในลักษณะวิเคราะห์งานเป็นส่วนย่อย เป็นการแตกย่อยผลสัมฤทธิ์ของงานหนึ่งๆ ออกเป็นหลายๆ ด้าน เพื่อวิเคราะห์ระดับความสำเร็จแต่ละด้านในงานนั้นของผู้เรียน ข้อมูลมีประโยชน์มากต่อการพัฒนาการเรียนการสอน มักใช้ประเมินแฟ้มสะสม

กล่าวโดยสรุป วิธีการให้คะแนนตามแนวประเมินตามสภาพจริง เน้นที่การให้ข้อมูลที่ สามารถบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความรอบรู้ของผู้เรียนว่ามีลักษณะอย่างไรและความสำเร็จหรือความรอบรู้ในระดับที่แตกต่างกันนั้น มีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร ไม่ใช่ให้ความหมายเพียงแก่ การได้และตก หรือ ผ่านและไม่ผ่าน หรือระดับของการผ่านเท่านั้น นอกจากนี้การนำผลประเมิน

ไปใช้ประโยชน์ด้านการตัดสินผลการเรียนก็มีความสำคัญเป็นอันดับรองจากการนำไปใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนและตัวผู้สอน

จากการศึกษาแนวคิด หลักการ และวิธีการของการประเมินสภาพจริง สรุปได้ว่าเป็นการประเมินที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติ และเป็นการประเมินผลผู้เรียนรอบด้านตามสภาพจริงของผู้เรียน มีลักษณะสำคัญดังนี้

1. เน้นการประเมินที่ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลา ทุกสภาพการณ์
2. เน้นการประเมินที่ยึดพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้เรียนจริง ๆ
3. เน้นการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน
4. ใช้ข้อมูลที่หลากหลายด้วยเครื่องมือที่หลากหลายและสอดคล้องกับวิธีการประเมิน ตลอดจนจุดประสงค์ในการประเมิน
5. เน้นคุณภาพผลงานของผู้เรียนที่เกิดจากการบูรณาการความรู้ ความสามารถหลาย ๆ ด้าน
6. การประเมินด้านความคิด เน้นความคิดเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์
7. เน้นให้ผู้เรียนประเมินตนเอง และการมีส่วนร่วมในการประเมินของผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้สอน

และมีวิธีการที่ใช้ประเมินตามสภาพจริง สรุปได้ดังนี้ การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจงาน การรายงานตนเองของผู้เรียน การบันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การใช้ข้อสอบแบบเน้นการปฏิบัติจริง และการประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการศิลปะการละคร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม การเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้เลือกวิธีการประเมินผลตามสภาพจริง เนื่องจากวิธีการนี้เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม สอดคล้องกับการพัฒนากระบวนการทางศิลปะการละครเพื่อส่งเสริม พฤติกรรมการเรียนรู้ ซึ่งต้องใช้ประสบการณ์และทักษะหลายด้านของผู้เรียนประกอบกัน การประเมินผลด้วยวิธีนี้จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับการวัดพัฒนาการของผู้เรียนใน 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิ

พิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย อันเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการประเมินผลโครงการ วิจัย ได้แก่

1. การสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
2. บันทึกของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
3. บันทึกการสังเกตของผู้ช่วยวิจัย (จากแบบประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงที่กรอกภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง)
4. แบบประเมินผลตามสภาพจริงทางด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย
5. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาต่อแผนการจัดกิจกรรมทางศิลปะละคร
6. การสัมภาษณ์

สรุปจากข้อค้นพบของแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อนำมาออกแบบเครื่องมือวิจัยเรื่อง การวิจัยการพัฒนาระบวนการทางศิลปะการละคร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 สรุปแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎี	ลักษณะสำคัญ	นำไปใช้ในการวิจัย
แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10, 2550 : 1-2)	น้อมนำพระราชดำริ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการ กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”	เป้าประสงค์หลักของการวิจัยคือ การพัฒนาคนนั้นคือนักศึกษาสาขา ศิลปะการแสดง
พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติกับการปฏิรูปการเรียนรู้ (คณะอนุกรรมการ ปฏิรูปการเรียนรู้, 2544 : 10)	ผู้เรียนสำคัญที่สุดต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ และเป็นกระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตให้เป็นผู้เรียนที่พึงประสงค์ คือ เป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข	ศึกษามาตรา 4-8 และ 22-30 เพื่อหา ลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

แนวคิดและทฤษฎี	ลักษณะสำคัญ	นำไปใช้ในการวิจัย
ทฤษฎีการเรียนรู้ตามลักษณะ ของผู้เรียน (อดัม จาร์สัน, 2541 : 90-109)	จำแนกตามลักษณะของกลุ่มผู้เรียน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่ม ปัญญานิยม และกลุ่มมนุษยนิยม	วิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตาม ลักษณะของผู้เรียนต่อกระบวนการ เรียนรู้ที่เหมาะสม
ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism Theory) (ทิส นา แจมมณี, 2552 : 68-72)	การจัดการเรียนรู้ “ผู้เรียนสำคัญที่สุด” เชื่อว่าผู้เรียนมีศักยภาพในการสร้าง ความรู้ด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนได้ พัฒนาและสร้างสรรค์ปัญญาด้วย ตัวเองตามศักยภาพ ซึ่งสามารถพัฒนา ผู้เรียนให้มีคุณลักษณะทางปัญญาและ มีลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์	นักศึกษามีศักยภาพในการสร้าง ความรู้ด้วยตนเองนำไปออกแบบ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย ศิลปะการละครที่ให้นักศึก หาค้นพบความรู้ได้ด้วยตัวเอง
ทฤษฎีการสร้างสรรคด้วย ปัญญา (Constructionism Theory) (ปริญา ทองสอน และคณะ, 2549 : 8-9)	การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองโดย อาศัยสื่อเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อม ของการเรียนรู้ที่เหมาะสม การเรียนรู้ จะเกิดได้ดีก็ต่อเมื่อผู้ เรียนรู้ได้ลงมือ ปฏิบัติด้วยตนเอง และกระบวนการ เรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดหาก กระบวนการนั้นมีความ หมายถึง ผู้เรียน	ศิลปะการละครสามารถสร้างสร้ง กระบวนการ การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ แก่นักศึกษา โดยลงมือปฏิบัติตาม แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย ศิลปะการละคร
ทฤษฎีการเรียนการสอนของ บรูเนอร์ (Bruner’s Theory of Instruction) (ทิสนา แจมมณี, 2552 : 66)	กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการค้นพบ ด้วยตัว เอง ดังนั้นการจัดกระบวนการ เรียนรู้จึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มี ความคิดอย่างอิสระสร้างสรรค์ และจัด กิจกรรมให้เหมาะสมกับพัฒนาการของ ผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อการเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพสูงสุด	ออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้ด้วยศิลปะการละครที่ใ้ นักศึกษามีความคิดอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และ ค้นพบความรู้ได้ด้วยตัวเอง
ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligence) (อาร์ม สตรอง, ไรต์ 1994 : 1-2)	มนุษย์มีเชาว์ปัญญาที่หลากหลาย การ เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจึงต้องจัด กระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานเชาว์ ปัญญาด้านต่างๆให้เหมาะสมกับผู้เรียน	ออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร โดย คำนึงถึงความสามารถทางเชาว์ ปัญญาที่แตกต่างกันของแต่ละ บุคคลให้เหมาะสมกับนักศึกษา

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

แนวคิดและทฤษฎี	ลักษณะสำคัญ	นำไปใช้ในการวิจัย
ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom's Taxonomy of Learning Domains) (Bloom, 1956 : 201-207)	พฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของผู้เรียนเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และ ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)	กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการศิลปะการละคร
ทฤษฎีจิตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) (จิรัฐกาล พงศ์ภคเรียร, 2550 : 217-221)	การพัฒนาชีวิตโดยการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองอย่างลึกซึ้งและเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลกจากรากฐานของการปฏิบัติและฝึกฝน ซึ่งสอดคล้องกับศิลปะการละครที่ศึกษาให้เข้าใจความเป็นมนุษย์ ปฏิบัติที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม กฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อนมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่น	กระบวนการทางศิลปะการละครเปิดโอกาสให้ผู้ นักศึกษาได้เข้าใจตนเองและผู้อื่นรวมถึงความเชื่อมโยงของกายภาพกับจิตวิญญาณ นำไปสู่การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์
ทฤษฎีกรวยประสบการณ์ของ เอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale's Cone of Experience) (Dale 1969:107)	การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางการ (ละคร) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ มีผลของความสามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ 90 % ถึงแม้ว่าจะผ่านไป 2 สัปดาห์	กระบวนการทางศิลปะการละครและการออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร
การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนสำคัญที่สุด (อุคม จัรัสพันธ์, 2541 : 108)	การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนามนุษย์ให้มีลักษณะที่พึงประสงค์โดยยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนรู้จะแตกต่างกันตามช่วงอายุของผู้เรียน เป็นกระบวนการที่เอื้อให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้าน ทั้งทางกาย ทางจิตหรืออารมณ์ ทางสังคมทางสติ ปัญญา และทางจิตวิญญาณ โดยผู้เรียนมีอิสระในการคิด สร้าง และสรุปข้อความรู้ด้วยตนเองสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์	4.ออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร โดยยึดนักศึกษาเป็นตัวตั้ง กิจกรรมที่ใช้นั้น การปฏิบัติเพื่อนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ 5.อายุของนักศึกษาที่อยู่ในช่วง 6-24 ปี เป็นวัยที่มีการพัฒนาการทุกด้านอย่างสมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ หรือจิตใจและด้านสังคม

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

แนวคิดและทฤษฎี	ลักษณะสำคัญ	นำไปใช้ในการวิจัย
ทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะการละคร (Borckett, Oscar G. and Ball, Robert J., 2004 : 36)	ศิลปะการละคร คือ ศาสตร์แห่งการศึกษาให้เข้าถึงชีวิตและจิตใจของมนุษย์ มีความเป็นพหุศาสตร์ คือ เป็นศิลปะ เป็นสื่อ และเป็นเครื่องมือทางการศึกษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบ พื้นฐานสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนามนุษย์	ออกแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละครผ่านทักษะทางศิลปะการละคร 3 ด้าน คือ ทักษะทางร่างกาย (Body) ทักษะการใช้เสียง (Voice) และทักษะการสร้างสมาธิและจินตนาการ (Concentration & Imagination) โดยใช้กิจกรรมเบื้องต้นทางศิลปะการละคร 9 ขั้นตอน คือ 1.สัมผัสทั้ง 5 (Sensory Awareness) 2.สมาธิและจินตนาการ (Concentration & Imagination) 3.เสียง (Voice) 4.การเคลื่อนไหวและละครใบ้ (Movement & Mime) 5.การค้นสด (Improvisation) 6.บทบาทสมมติ (Role-play) 7.การสร้างเรื่อง (Fictionalization) 8.การสร้างละคร (Dramatization) 9.การประเมินผล (Evaluation)
ทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมินตามสภาพจริง (สุวิมล ว่องวานิช, 2546 : 13)	เป็นการประเมินที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติและเป็นการประเมินผลผู้เรียนรอบด้านตามสภาพจริงของผู้เรียนมีลักษณะสำคัญ คือ 1.เน้นการประเมินที่ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลา ทุกสภาพการณ์ 2.เน้นการประเมินที่ยึดพฤติกรรมการแสดงออกของผู้เรียนจริงๆ 3.เน้นการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน 4.ใช้ข้อมูลที่หลากหลายด้วยเครื่องมือที่หลากหลายและสอดคล้องกับวิธีการประเมินตลอดจนจุดประสงค์ใน	การประเมินผลตามสภาพจริงเพื่อออกแบบเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล ประเมินผลพฤติกรรมของนักศึกษา 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยใช้เครื่องมือ ดังนี้ 1.การสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษา 2.บันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษา 3.แบบประเมินผลต่อกิจกรรมของนักศึกษา 4.บันทึกหลังการสอนของผู้สอน

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

แนวคิดและทฤษฎี	ลักษณะสำคัญ	นำไปใช้ในการวิจัย
	การประเมิน 5.เน้นคุณภาพผลงานของผู้เรียนที่เกิดจากการบูรณาการความรู้ความสามารถหลายๆด้าน 6.การประเมินด้านความคิดเน้นความคิดเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ 7.เน้นให้ผู้เรียนประเมินตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินของผู้เรียน และผู้สอน	5. การสัมภาษณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัย ที่เกี่ยวกับการใช้กระบวนการศิลปะการละคร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ นั้น ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยด้านนี้ยังมีอยู่ไม่มากนัก อาจเป็นเพราะผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการละครมักจะมีทักษะในเชิงปฏิบัติ มากกว่าทักษะในเชิงวิชาการ ดังนั้น งานวิจัยที่สามารถศึกษาและมีความเกี่ยวข้องกับ โครงการวิจัย มีดังนี้

อารยา ปราภุชื้อ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเข้าใจในการอ่านและความคงทนในการจำของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยการใช้กิจกรรมละครสร้างสรรค์ โดยศึกษาจากผู้เรียน โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น ในภาคเรียนที่ 3 ปีการศึกษา 2536 จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองได้รับการสอนด้วยการใช้กิจกรรมละครสร้างสรรค์ กลุ่มควบคุมได้รับการสอนด้วยการใช้ขั้นตอนการสอนตามคู่มือผู้สอน เนื้อหาเดียวกัน ทำการทดลอง 10 ครั้ง ครั้งละ 3 คาบ คาบละ 20 นาที ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนที่เรียนโดยการใช้กิจกรรมละครสร้างสรรค์มีความเข้าใจในการอ่านและมีความคงทนในการจำ สูงกว่าผู้เรียนที่เรียนโดยการใช้ขั้นตอนการสอนตามคู่มือผู้สอน

จุฬารณ มาเสถียรวงศ์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการและผลของโครงการสื่อชาวบ้านเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมในภูมิภาคที่ต่างกัน : กรณีศึกษาคณะละคร

มะขามป้อม โดยศึกษากระบวนการและผลการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของโครงการสื่อชาวบ้าน เพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมจากโครงการละครเรื่อง มาลัยมงคล โดยการดำเนินงานของคณะละคร มะขามป้อมในภูมิภาคที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า คณะละครมะขามป้อมได้ใช้วัฒนธรรมการ ละครเป็นฐานในการให้การศึกษาและแก้ปัญหาสังคม โดยเฉพาะปัญหาเอดส์ ปัญหาจริยธรรมทาง เพศที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน โดยมีกระบวนการละครทั้งในด้านการผลิต การแสดง และการ ประเมินผล นับว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งในแง่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง การให้ผู้ชม หรือผู้เรียนมีส่วนร่วม และกระตุ้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง แต่ผลการวิจัยได้ชี้ให้เห็นความจำเป็นที่ จะต้องมีการปรับสื่อการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับความแตกต่าง ตามสภาพทางสังคมและ วัฒนธรรมของผู้รับสารในแต่ละท้องถิ่น โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญคือกระบวนการละครสามารถเป็น แนวทางในการเชื่อมรูปแบบการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เข้ากับการศึกษาในระบบ ที่น่าจะ ขยายผลในโรงเรียนได้ในอนาคต และกระบวนการที่ใช้ผลิตละครมาลัยมงคล ยังเป็นรูปแบบ การศึกษาชุมชนที่ดี ที่ชุมชนและโรงเรียนสามารถร่วมมือกันทำงานได้ ก่อให้เกิดการสร้างผู้นำ ชุมชน และสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิค วิธีการส่งเสริมการ เรียนรู้ในชุมชนเพื่อการขยายผลสู่โรงเรียนและชุมชนต่างๆ เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่เด็กและเยาวชน และเพื่อกระตุ้นชุมชนให้รวมพลังกัน แก้ปัญหาของชุมชนได้ดียิ่งขึ้นในอนาคต

รัตนา ศิริลักษณ์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาบทเรียนที่ใช้กิจกรรม ละครเพื่อส่งเสริมทักษะฟัง-พูด สำหรับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยศึกษาจากผู้เรียน โรงเรียน จอมทองจำนวน 13 คน พบว่าบทเรียนที่ใช้กิจกรรมละครเพื่อส่งเสริมทักษะฟัง-พูด ได้รับการพัฒนา ให้เหมาะสมกับระดับความรู้ความสามารถของผู้เรียนมากที่สุด และทำให้ผู้เรียนมีความคิดเห็นเชิง บวกต่อบทเรียนและผู้สอนผู้สอนวิชาภาษาอังกฤษ

บานชื่น ปัญญาเรือง (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้กิจกรรมการ ละครเชิงสร้างสรรค์จากบทละครที่มีโครงสร้างบางส่วนให้ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการพูด และเขียน ภาษาอังกฤษ และแรงจูงใจของนักศึกษานาฏศิลป์ชั้นสูง โดยใช้กลุ่มเป้าหมายคือ นักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง จำนวน 21 คน ที่ลงทะเบียน รายวิชาภาษาอังกฤษ ภพ 2002 ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษสูง

กว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในระดับดี และนักศึกษามีแรงจูงใจเพิ่มขึ้น หลังจากการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมละคร
เชิงสร้างสรรค์จากบทละครที่มีโครงสร้างบางส่วนให้

สุจิตรา แก้วสินวล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง *ประสิทธิผลของสื่อละคร
สร้างสรรค์ที่มีต่อการสร้างการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กที่ถูกทารุณกรรม* พบว่าภายหลังจาก
การเข้าร่วมการอบรมละครสร้างสรรค์ มีเด็ก 12 คน มีการเปลี่ยนแปลงการมองเห็นคุณค่าในตนเอง
สูงขึ้น และมีเด็ก 7 คน ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จากการสัมภาษณ์เด็กที่เข้าร่วมอบรมละคร
สร้างสรรค์ พบว่าเด็กส่วนใหญ่มีความรู้สึกดี มีความสุข มีความกล้ามากขึ้น และเห็นว่าตนเองมีการ
เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะในด้านความผ่อนคลาย ความภาคภูมิใจ และความมั่นใจ
ซึ่งเกิดจากการที่ผู้นำกลุ่มได้มีการสื่อสารในทางบวก (Positive Stroke) ด้วยการยอมรับและไม่
ตัดสินเด็ก ในกระบวนการเรียนรู้กระบวนการสื่อสารขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการละคร
สร้างสรรค์ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียม ขั้นตอนประกายความคิดสร้างสรรค์ ขั้นตอนจัดทำเรื่องราว
ขั้นตอนแสดง และขั้นตอนผลตอบกลับ

ดวงแข บัวประโคม และคณะ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง *การใช้ละคร
เพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม : กรณีศึกษาจากพื้นที่ทำงานที่มีบริบทแตกต่างกัน
4 พื้นที่* โดยศึกษาพัฒนาการ กระบวนการ กลยุทธ์ และผลของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้
ในงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ทำงานที่มีบริบทแตกต่างกัน 4 พื้นที่ ผลจากการวิจัยพบว่า ด้านการ
พัฒนาการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อมสามารถแบ่งเป็น 3 ยุคใหญ่ๆ คือ ยุคละครเร่และ
การอบรมทักษะละคร-สื่อสารสอนแบบละคร ยุคละครเพื่อการพัฒนา และ ยุคละครชุมชนและลิเก
มะขามป้อม โดยกลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้เครื่องมือสำคัญ คือ กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
7 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การเตรียมงานและการประสานงาน ขั้นที่ 2 การฝึกทักษะ
การแสดงละคร ขั้นที่ 3 การศึกษาข้อมูลและประเด็นปัญหา ขั้นที่ 4 การผลิตผลงานละคร ขั้นที่ 5
การจัดแสดงละคร ขั้นที่ 6 การประเมินผลและสรุปบทเรียน และขั้นที่ 7 การวางแผนงานในระยะ
ต่อไป จากการศึกษาพบว่าผลการพัฒนาระดับบุคคลของกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่มีการพัฒนาทุกด้าน
ในระดับที่ใกล้เคียงกัน โดยมีผลการพัฒนาระดับบุคคลทั้งจุดร่วมและจุดต่าง ดังนี้

1. ผลการพัฒนาระดับบุคคลที่เป็นจุดร่วม ได้แก่ การพัฒนาในด้านความรู้เกี่ยวกับกระ
บวนการละครเพื่อการพัฒนา การพัฒนาด้านความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเอง การพัฒนาด้าน

ศักยภาพในการรวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมละคร เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง การพัฒนาด้านศักยภาพในการถ่ายทอดกระบวนการจัดกิจกรรมจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง การพัฒนาศักยภาพในการจัดอบรมกระบวนการละครเพื่อขยายผลให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ

2. ผลการพัฒนาระดับบุคคลที่เป็นจุดต่าง ได้แก่ การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา รากฐานความเชื่อของท้องถิ่น ประเด็นปัญหาของชุมชน ความภาคภูมิใจในชุมชนหรือชาติพันธุ์ของตนเอง เกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งเกิดจากความแตกต่างทางด้านบริบทของแต่ละพื้นที่

ปาริชาติ จีงวัฒนาภรณ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง *การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน* เป็นการศึกษาละครสร้างสรรค์ในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย กับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชินวร กรุงเทพฯ พบว่าการเรียนละครสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนวิชาภาษาอังกฤษอย่างชัดเจน เพราะสามารถทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งสามด้าน โดยผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านการฝึกทักษะการคิด ด้วยกระบวนการวิธีการละครสร้างสรรค์ ซึ่งเน้นเทคนิคการถามกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การระดมสมองในกระบวนการกลุ่มและได้ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning)

รจนา ยศขสสาร และ พีระพล ยศขสสาร (2546 : 78-82) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง *การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมทางสังคมของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1* มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การใช้หุ่นมือ การเล่านิทาน การใช้แถบเสียง และการสอนปกติ ในการเสริมสร้างพฤติกรรมด้านสังคมในเชิงบวกของผู้เรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 80 คน พบว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อวัฒนธรรม เป็นวิธีการที่สามารถปลูกฝังพฤติกรรมด้านสังคมอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียน คะแนนพฤติกรรมเชิงบวกของผู้เรียนที่เรียนโดยการใช้สื่อศิลปวัฒนธรรมสูงกว่าก่อนการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประสบการณ์ของเฮ็ดการ์ เดล นอกจากนี้ยังพบว่า การสอนโดยใช้สื่อศิลปวัฒนธรรมสามารถ กระตุ้นให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น โดยการอภิปรายอย่างกว้างขวาง และยังย้ำเตือนให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย ตลอดจนเสริมสร้างจิตสำนึกด้านจริยธรรม ด้วยการใช้หุ่นมือ การเล่านิทาน และแถบเสียงนิทาน เด็กสามารถจดจำและ

สามารถวิเคราะห์ให้เห็นบุคลิกภาพของตัวแสดงเหล่านั้น จนเกิดมโนภาพ การรับรู้ จดจำอย่างแม่นยำยิ่งขึ้น กระตุ้นให้เกิดการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องกลายเป็นนิสัย

หนึ่งฤทัย ธนาประชุม (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กผู้เรียนในละครเพื่อการศึกษาในโครงการเด็กไทยรู้ทัน : กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลพิบูลเวศม์ กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กผู้เรียนในละครเพื่อการศึกษาที่มีผลต่อความรู้และทัศนคติที่เปลี่ยนแปลง จากการทดสอบความรู้และทัศนคติก่อน-หลัง กระบวนการมีส่วนร่วมในการละครเพื่อการศึกษา พบว่าเด็กผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงทั้งความรู้ที่เพิ่มขึ้น และทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงในทางบวก ละครและกิจกรรม EAP (Experimental Activities Planner) เป็นสื่อที่เอื้อให้เด็กผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระตุ้นและสร้างความตระหนักถึงเรื่องโทษของลูกอมทอดฟ้า น้ำอัดลม ขนมหกอบๆ กลวิธีโฆษณาทางโทรทัศน์ และการใช้เงินอย่างไรประโยชน์

วรารักษ์ ปานทอง (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของการเล่นนิทานคติธรรม ประกอบการเล่นบทบาทสมมติที่มีต่อพฤติกรรมทางด้านสังคมของเด็กปฐมวัย มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นนิทานคติธรรมประกอบการเล่นบทบาทสมมติ โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างอายุ 5-6 ปี จำนวน 15 คน ใช้เวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที รวม 24 ครั้ง ผลการวิจัยพบว่าคะแนนพฤติกรรมทางสังคมได้แก่ การยอมรับผู้อื่น การช่วยเหลือ และการแบ่งปัน ของเด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ช่วงสัปดาห์ที่ 4-6

ดอกรัไม์ ปานพาน (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ละครผู้เรียนเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมสำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านพะยัคค้อยแซ่ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ศึกษาผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 15 คน โดยใช้แผนการจัดกิจกรรมจำนวน 8 แผน เป็นเวลา 5 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า หลังการจัดกิจกรรมละครผู้เรียน ผู้เรียนมีระดับคะแนนจริยธรรมเพิ่มขึ้น และได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย มีความสนุกสนาน เกิดทักษะในการทำงานทั้งระบบเดี่ยวและระบบกลุ่ม

สมบุญ ทาทอง (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมทักษะการสื่อสารด้วยท่าทางโดยกระบวนการละครสร้างสรรค์สำหรับผู้เรียน ช่วงชั้นที่ ๑ โรงเรียนบ้านหนองมะจับ

จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาผลของการใช้กระบวนการละครสร้างสรรค์ กับผู้เรียนชั้นประถมปีที่ 2-3 จำนวน 13 คน ด้วยการชี้แจงการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ จำนวน 6 แผน ใช้เวลา 6 สัปดาห์ ด้วยกิจกรรมละครสร้างสรรค์ 6 ขั้นตอน ได้แก่ การใช้ประสาททั้ง 5 การใช้จินตนาการ การเคลื่อนไหวสร้างสรรค์ การใช้ทำใบ้ การพูดค้นสด และการแสดงละครแบบค้นสด จากนั้นวัดและประเมินผลของรูปรีดส์ ประเมินทักษะการสื่อสารด้วยท่าทาง ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนมีทักษะการสื่อสารด้วยท่าทางสูงกว่าเกณฑ์การผ่านสาระการเรียนรู้ศิลปะของโรงเรียน ที่ตั้งไว้ร้อยละ 50 และระดับคุณภาพทักษะการสื่อสารด้วยท่าทางของผู้เรียนในระดับดีมาก

ศรวณีย์ สุขุมวาท (2553 : 49) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตปัญญาบัณฑิต ผ่านกลไก การสื่อสารเต็มรูปแบบที่เรียกว่าศิลปะการละคร โดยศึกษากับนักศึกษาจำนวน 24 คน ระยะเวลา 8 วันพบว่าการใช้กระบวนการสื่อสารในรูปแบบศิลปะการละคร ด้วยการบูรณาการการอ่าน-เขียน-ประกอบสร้าง-แสดงเรื่องเล่า ทำให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมโครงการอย่างชัดเจน เพราะสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการ มีพัฒนาการตระหนักรู้ของตนเองในด้านการดำรงชีวิต ด้วยการใชัพหุกรรมเชิงพิธีกรรมและกระบวนการกลุ่ม เกิดการฟังและใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง มีการเชื่อมโยงปัจเจกต่อกลุ่มปัจเจกภายนอกตามแนวความคิดนิเวศวิถี โดยใช่วิธีการของกระบวนการ ศิลปะละครเป็นเครื่องมือ ร่วมกับกระบวนการผูกเรื่องราวจากตำนานและเรื่องเล่า ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ การสร้างเรื่อง กระบวนการสร้างงานละคร และ บริบททางสังคม วัฒนธรรมและตำนานทางประวัติศาสตร์ นำศิลปะการละครออกมาจำแนกเป็นหน่วยย่อย 5 องค์ประกอบ เพื่อสร้างองค์รวมในการออกแบบแบบฝึกหัดแบบกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

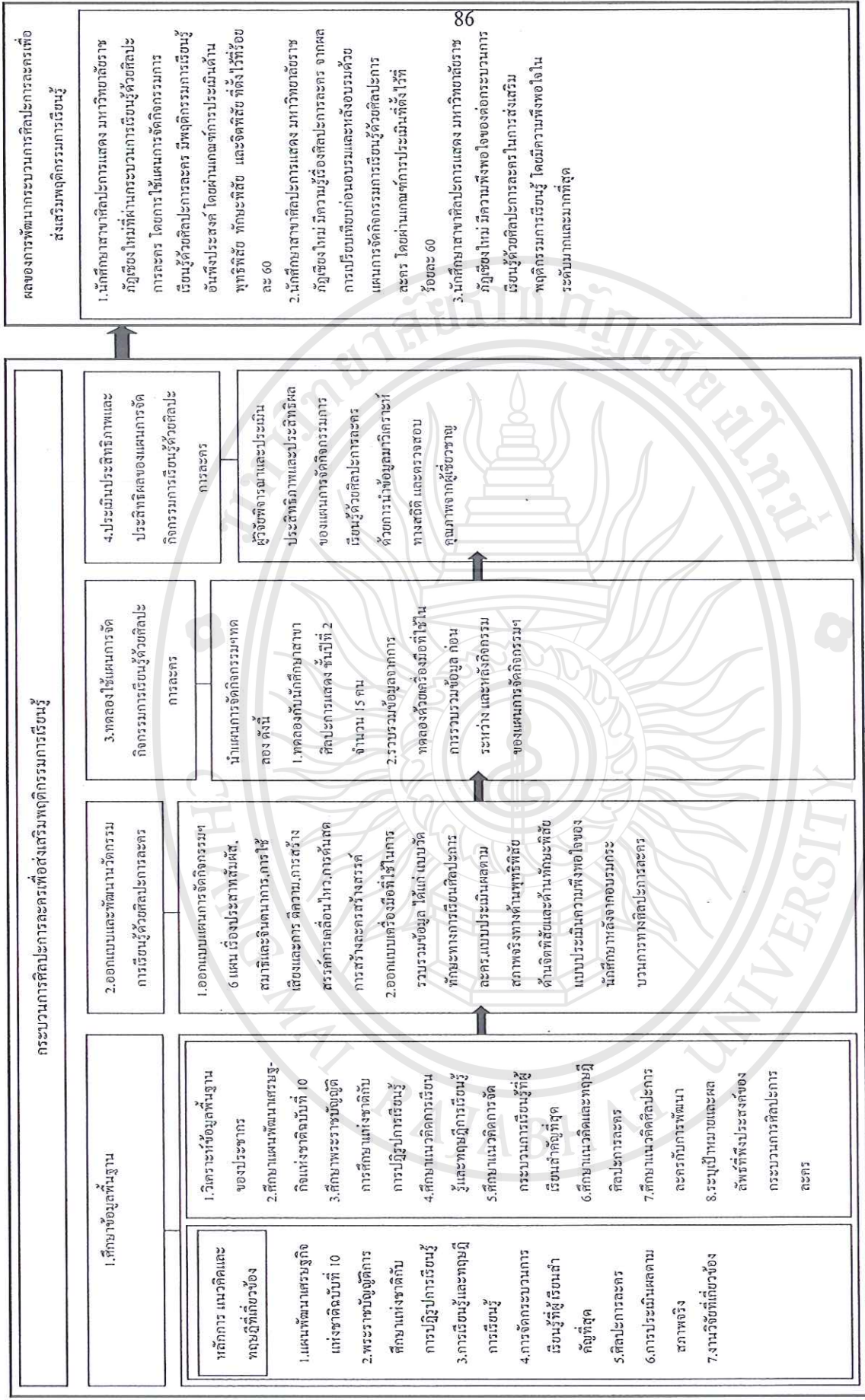
1. ลักษณะองค์รวม คือ พิจารณาทั้งทางด้านกายภาพ จิตวิทยา และ จิตวิญญาณ
2. มิติทางมนุษยศาสตร์ คือ มุ่งเน้นที่การเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ทั้งด้านปัจเจกชนและกลุ่ม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อนำไปสู่ประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงแนวทางเชิง “นิเวศวิถี” นั่นเอง
3. กระบวนการเรียนรู้ด้านลึก คือ การฝึกฝนด้านศิลปะการละครเพื่อเตรียมปัจเจกชนให้เข้าถึงการเรียนรู้ในด้านลึก นั่นคือภาวะภาวนา ซึ่งหมายถึงการแสดงละคร
4. จากฐานรากเชิงภาษา คือใช้ภาษาในการสื่อสาร “เล่าเรื่อง” และ “ตีความ” ผ่านการสื่อสารด้วยวัจนะภาษาและอวัจนะภาษา

5. มิติทางด้านจิตวิญญาณ คือ มิติทั้ง 4 ของศิลปะการละคร นั่นคือ กว้าง ขาว สูง ที่สัมพันธ์กับนักแสดง และมิติของเวลา ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษของศิลปะการละคร หมายถึง เกิดและดับในเวลาปัจจุบันโดยไม่มีกระบวนการผลิตซ้ำเกิดขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าศิลปะการละครเป็นทั้งรูปแบบทางศิลปะ เป็นสื่อศิลปวัฒนธรรม และเป็นนวัตกรรมด้านการสอน ด้วยกระบวนการของศิลปะการละครที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ช่วยทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการจัดกิจกรรมและทักษะทางการละครในกระบวนการเรียนรู้ด้วยศิลปะการละคร จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึง ลักษณะความเหมือนและความแตกต่างของผู้เรียน ความเหมาะสมของกิจกรรมต่อวัยของผู้เรียน การปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ความเป็นปัจเจกชน และภูมิปัญญาวัฒนธรรม ตลอดจนบริบทของชุมชนหรือสังคม การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสมและปลอดภัย ผู้อำนวยการกิจกรรมที่ต้องมีความรู้ความสามารถทางศิลปะการละคร เป็นต้น เพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนามนุษย์ ด้วยการใช้กระบวนการศิลปะการละครเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการพัฒนากระบวนการศิลปะการละคร ในฐานะที่เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดยใช้กิจกรรมพื้นฐานและทักษะทางศิลปะการละคร มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามลำดับ โดยสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย ดัง ภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 : กรอบแนวคิดในการวิจัย